

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra Českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Romantismus a dekadence a jejich projevy v české literatuře

Vypracovala: Lucie Hábichová
Vedoucí práce: doc. PhDr. Daniel Bína, Ph.D.
Studijní obory: Čj – Aj
Studijní číslo: P10275

České Budějovice Rok 2013

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě - v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

ANOTACE

Cílem této bakalářské práce je charakterizovat dvě významná umělecká období 19.století, romantismus a literární modernu v podobě dekadentní a symbolistické tvorby. Práce je rozdělena na dvě části, z nichž jednou je část teoretická, která pojednává o základních charakteristikách obou výše uvedených uměleckých směrů, jejich společných rysech, rozdílech mezi nimi a také významných literárních osobnostech, které v daném období působily. Druhou částí je část empirická a představuje podrobnou analýzu dvou vybraných literárních děl, přičemž každé z nich spadá do jiného literárního směru. Jedná se o vybraná díla českých autorů, významného průkopníka českého romantismu – Karla Hynka Máchy a představitele českého symbolismu a dekadence – Antonína Sovy. Závěr empirické části představuje porovnání poznatků získaných rozborem obou těchto děl.

Klíčová slova a jména: *romantismus, dekadence, symbolismus, 19. století, Evropa, Čechy, společnost, próza, poezie, Karel Hynek Mácha, Antonín Sova*

ANNOTATION

The goal of this bachelor thesis is to characterize two significant artistic periods of the 19th century such as the romanticism and the period of decadence and symbolism. The work is divided in two parts one of which is the theoretical part that deals with principal characteristics of both periods mentioned above. It also deals with important traits and differences of both artistic periods and of course with main literary personalities that worked during these periods. The second part is the empirical part which represents a detailed analysis of two selected literary pieces. One of them is the piece of Karel Hynek Macha – a famous founder of the czech romanticism a the other one is Antonin Sova – a considerable representative of the period of czech symbolisme and decadence. The conclusion of this bachelor work is a comparison of main facts a knowledges obtained from both literary pieces.

Key words and names: *romantisme, decadence, symbolisme, the 19th century, Europe, Bohemia, prose, poetry, Karel Hynek Macha, Antonin Sova*

Ráda bych poděkovala zejména vedoucímu své bakalářské práce, panu docentu Bínovi za veškerou pomoc a za jeho velmi užitečnou reflexi, která mi pomohla odstranit některé nejasnosti a nevhodně použité postupy.

OBSAH:

ÚVOD	6
1 TEORETICKÁ ČÁST	7-40
1.1 POČÁTKY 19. STOLETÍ V EVROPĚ – HISTORICKÉ A POLITICKÉ POZADÍ A VZNIK ROMANTISMU	7
1.2 ZAKLADATELÉ SMĚRU „ROMANTISMUS“ CHARAKTERISTIKA ROMANTISMU – LITERÁRNÍ A FILOZOFICKÉ HLEDISKO	8-14
1.3 PRŮŘEZ EVROPSKOU A ČESKOU ROMANTICKOU TVORBOU.....	14-29
1.4 „ROMANTICKÉ“ ZHODNOCENÍ ZÁVĚREM.....	29-30
1.5 OBDOBÍ NOVÝCH UMĚLECKÝCH SMĚRŮ VE SVĚTOVÉ A ČESKÉ LITERÁRNÍ TVORBĚ.....	30-44
1.6 KULTURNÍ A POLITICKÉ POZADÍ 2. POLOVINY 19. STOLETÍ, NOVĚ VZNIKAJÍCÍ UMĚLECKÉ SMĚRY.....	30-34
1.7 PRŮŘEZ EVROPSKOU A ČESKOU MODERNÍ TVORBOU.....	34-44
1.8 SHRnutí MODERNÍ LITERÁRNÍ TVORBY.....	44-45
2 EMPIRICKÁ ČÁST	45-56
2.1 KAREL HYNEK MÁCHA – MÁJ.....	45-49
2.2 ANTONÍN SOVA – VYBOUŘENÉ SMUTKY.....	49-55
2.3 ZÁVĚR EMPIRICKÉ ČÁSTI.....	55-56
ZÁVĚR	57
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	58-60
PŘÍLOHA	61- 63

ÚVOD

Ve své bakalářské práci pojednávající o dvou rozdílných literárních obdobích nejen v Čechách, ale i v celé Evropě, se věnuji charakteristice romantismu a moderní literární dekadentní a symbolistické tvorby. Má bakalářské práce je rozdělena na dvě části, část teoretickou a část empirickou (praktickou). Teoretická část mé bakalářské práce je také rozdělena do dvou částí, z nichž jednu tvoří základní informace, zákonitosti, rysy a důležitá jména období evropského a českého romantismu, druhou část představuje podobný rozbor základních faktů, myšlenek a zvuchých jmen evropského a českého symbolismu a dekadence. Úvodem každé části je vždy popis aktuálního historicko-politického pozadí, následuje přehled typických charakteristik pro obě umělecká období a samozřejmě i přehled významných autorů obou období v závislosti na zemi, ze které pocházejí. Závěr teoretické části představuje shrnutí všech výše zmíněných informací a vytyčení nejdůležitější poznatků.

Empirická část mé bakalářské práce má za úlohu rozebrat dvě literární díla z hlediska obsahu, charakteristiky daného tvůrčího období, jednotlivých prvků, námětů a myšlenek vybraných autorů a vzájemně je porovnat. Pro empirickou část jsem vybrala lyrickoepickou básnickou povídku Karla Hynka Máchy – „*Máj*“ a symbolistickou básnickou sbírku Antonína Sovy – „*Vybouřené smutky*“. Oba rozborů obsahují vždy základní stručné informace z autorova života, popis období, ve kterém tvořil, charakteristiku jeho individuální tvorby a samozřejmě průřez vybraným literárním dílem. Tento průřez vždy zachycuje děj poetického díla, jeho charakteristiky a vybrané subjektivní autorovy prvky, myšlenky a jevy aplikovatelné na obě zvolená poetická díla. Analýzy samozřejmě obsahují i vybrané ukázky z textu, díky kterým lze poukázat na dané jevy a myšlenky. Závěr empirické části poté představuje shrnutí obou rozborů a stanovení společných rysů těchto literárních děl a také rozdílů.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 POČÁTKY 19. STOLETÍ V EVROPĚ – HISTORICKÉ A POLITICKÉ POZADÍ A VZNIK ROMANTISMU

Romantismus je životní styl a umělecký směr počátku 19.století začínající v období, kdy je Evropa ovlivňována ideály Velké francouzské revoluce a jejím heslem „*Volnost. Rovnost. Bratrství.*“, tedy v období, ve kterém se očekávalo, že se ve společnosti začnou uplatňovat přirozené mezilidské vztahy, jejichž základem jsou vlastnosti typu přátelství, čestnost, upřímnost a zodpovědnost. Je to období, ve kterém se také ukotvuje kapitalismus i se svými typickými negativními rysy, jakými jsou honba po majetku, vliv a důležitost peněz, touha po moci, kariérismus. Následkem vzniklé situace je skutečnost, že člověk, který se pohybuje v takové společnosti, ve které vládou peníze a moc, má tendenci cítit se osamocen a nepochopen a vytváří si svůj vlastní ideální obraz, tím vzniká romantismus (oproštění se od společnosti a problémů).

Období romantismu patří jednoznačně mezi období, která intenzivně zformovala sociální, kulturní a samozřejmě i politický profil dnešního světa. Jak již bylo zmíněno, pohybuje se v období Velké francouzské revoluce, důležitou zemí, jež stála u zrodu romantismu a byla tak zároveň jeho kolébkou, je tedy Francie. Pohybuje se v časovém úseku mezi dvěma velkými evropskými revolucemi. Důležitými daty pro vymezení počátků vzniku romantismu jsou roky 1789 a 1848, rok 1789 je počátečním rokem Velké francouzské revoluce a rok 1848 je tzv. celoevropský revoluční rok, který se vepsal hluboko do sociální a duševní kultury evropského kontinentu v mnoha ohledech významně poznamenal dějiny 19.století.¹

Romantismus byl obdobím velkých utopických počínů i jejich troskotání, byl obdobím vzestupu národnostního citění a formování dnešních evropských států, např. Itálie či Německa, bylo to období, ve kterém se rozvíjela věda a množství uměleckých směrů.² Kdo byli zakladatelé směru romantismus, jaké jsou jeho charakteristiky, jaké jsou rozdíly mezi romantismem a jinými uměleckými směry, či jaká slavná jména jsou spjata s romantismem v různých evropských zemích, o tom pojednávají následující kapitoly.

¹ Důležitá historická data a skutečnostmi ovlivňující nejen vznik romantismu, ale i francouzskou a evropskou literaturu celého 19. století jsou obsažena v příloze č.1

² zdroj k textu : FURET F. *Člověk romantismu a jeho svět*. Praha : Vyšehrad, 1995

1.2 ZAKLADATELÉ SMĚRU „ROMANTISMUS“

CHARAKTERISTIKA ROMANTISMU – LITERÁRNÍ A FILOZOFICKÉ HLEDISKO

Následující kapitola přináší informace o zakladatelích tak významného literárního, a nejen literárního směru, jakým romantismus bezpochyby je. Romantismus vzniká ve Francii na samotném konci 18.století. Považuje se za nový evropský směr týkající se všech odvětví umění, malířství, sochařství, architektury a v neposlední řadě také literatury. Staví se proti klasické tradici a racionalismu a usiluje o uvolnění imaginace a jazyka. Výsadou pro romantismus je především vyjádření sebe sama, svého já a také témata z přírody a lásky. Vznik romantismu bývá také častokrát spojován s termínem „*mal du siècle*“, tzv. nemocným stoletím, ve kterém duše tehdejšího člověka trpí limity, které jí předepisuje pozemský osud a která je plná nesplněných tužeb a vášní. Romantický hrdina se cítí odmítán společností, ze které má posléze strach. Závist, nespokojenost, bezmoc, pocity frustrace, to vše vede ke vzniku nového kulturního hnutí- **ROMANTISMU**. Pojem „*romantický*“ označuje zejména vnímavost záhad lidské existence oproti literárním tradicím a klasickému učení. Romantismus vyjadřuje rozdíl mezi realitou a sny, to co je důležité jsou sny a fantazie, které se často týkají návratu do minulosti, uzavření se sama do sebe a bojovat proti tehdejší společnosti.

Poznamenána nostalgií je literatura počátku 19. století originální vyšším počtem literárních žánrů a forem písemné tvorby, jakými jsou například tzv. „*journaux intimes*“, tedy osobní deníky, různá přiznání a paměti - memoáry, episturální romány či autobiografické texty. Nejvýznamnějšími předchůdci romantismu a jejich díla jsou :

Jean Jacques Rousseau (1712-1778) : *Julie aneb Nová Eloisa* nebo *Emil aneb O výchově*, pedagogický román kladoucí důraz na čistotu emocí, autor zde říká, že se dítěti nemá vykládat o víře, nýbrž dítě má samo víru nalézt

F.A. René de Chateaubriand (1768-1848) : ve svých dílech zobrazuje zejména protiklad realita proti snu, je unaven ze stále se opakujících věcí v běžném životě, je jedním z prvních autorů, který opouští literární tradici, renovuje žánry a vyjadřuje pocity, které dosud vyjadřovány nebyly. Ve svých dílech se neobrací pouze ke čtenářovu myšlení, ale i k jeho citovosti a vnímavosti, což mělo za následek vyprovokování emocí už při první dojemné scéně či ceremonii. Významná novela „*Atala aneb Láska dvou divochů na poušti*“, je

tragickým příběhem lásky muže a ženy indiánského původu v severoamerické pustině; křesťanské ideály se zde prolínají s lyrickými popisy přírody a lidských vášní. Tímto dílem autor vnesl do evropské literatury vysněný obraz exotické americké krajiny. Dílo „René“ je autobiografickou novelou, příběhem romantického rozervance.

Madame de Staël (1766-1817), jejíž romány a poezie inspirovaly vznik romantické literatury u lorda Byrona, Scotta, Shelleyho a Chateaubrianda. I když její próza přestala být posléze, po doznění romantismu čtená, její literárně-kritické, historické a politické eseje a memoáry si zachovaly aktuálnost i v současnosti. Hlavními postavami v jejích dílech byly ženy a jejich citový život častokrát spojený se snahou realizovat se v pro ně nejednoduchých a komplikovaných sociálních vztazích. Její tvorba byla také inspirací a v podstatě na ni přímo navázala další francouzská spisovatelka – George Sandová. „*Delphine*“, je prvním románem Madame de Staël, publikovaným v roce 1802. Jedná se o episturální román pojednávající o hranicích volnosti žen pohybujících se v aristokratické společnosti. Společně s dílem „*Corinne ou l'Italie*“ z roku 1807 je dílo „*Delphine*“ považováno za manifest liberalismu, individualismu, feminismu a konfliktu jedince se společností.

▪ **Důležitými zvrtnými tématy tohoto období jsou :**

- Trpící „já“ (vyjadřování osobních pocitů → lyrismus)
- Historie
- Obliba samoty
- Vášně
- Příroda
- Spiritualita
- Touha po útěku z reality³

Autoři Hrbata a Procházka ve své publikaci „*Romantismus a romantismy*“ uvádějí ohledně počátků romantismu další údaje. Literárněhistorické počátky romantismu se zdály být vyřešeny vynalezením pojmu „*preromantismus*“. Přejít mezi klasicismem a romantismem mělo představovat právě toto období označováno právě tímto termínem.

Jak a kde vzniklo přídavné jméno „*romantický*“ ?

³ zdroj k textu: LAGARDÉ, A.; MICHARD, L. *Francouzská literatura 19. století*. Praha : Garamond, 2008.

Na počátku nalézáme francouzský termín „*roman*“, který ve středověku označoval nelatinský zápis vyprávění. Z tohoto termínu se posléze odvozují další přídavná jména v různých evropských jazycích, především francouzštině, angličtině a němčině. Přídavné jméno „*romantický*“ prvotně sloužilo v 18.století k popisu malebných, pitoreskních krajín v konkurenci s termínem „*romaneskní*“, tedy mající prvky romantické napínivosti se sklonem k fantastičnosti. Na počátku 19.století Madame de Staël představuje nový termín „*romantique*“, který má označovat poezii pocházející z rytířských stavů a křesťanství. Pojmy „*romantic*“, „*romantique*“, „*romanesque*“ původně označují svět románu. V klasicismu se tyto termíny používají k označení prostředí popisovanému v románech. Později jsou tyto adjektiva používána k označení anglických zahrad v kontrastu k zahradám francouzským a kromě výše uvedeného pitoreskního významu slova, může „*romantický*“ označovat spíše volnou, divokou přírodu (Rousseau). Další vývoj pojmu vede k jeho identifikaci s moderní literaturou. Podle Stendhala je romantismus uměním pro současnou společnost. Victor Hugo v předmluvách ke svým významným dílům z první poloviny 19.století, které v podstatě představují manifesty francouzské romantické školy, uvádí, že romantismus není nic jiného než liberalismus ve všech druzích umění od architektury až po literaturu, nastolení individualismu a rozšíření tvůrčí představitivosti v těchto uměleckých disciplínách.⁴

V této kapitole se dále setkáme s podrobnějším popisem základních charakteristik romantismu. Součástí této kapitoly je porovnání s ostatními uměleckými směry, zejména klasicismem, a také několik vystihujících citátů o romantismu od předních evropských literárních tvůrců. Jedním z nich je i následující citát:

„Romantismus představuje tři dominantní směry: individualismus, náboženskou a sentimentální renesanci po Velké revoluci a vliv rozjímání nad přírodou“... (Emilia Pardo Bazán – beletristka, novinářka, esejistka, kritička a představitelka španělského naturalismu)⁵

Romantismus je revoluční hnutí, které se týká politiky i umění, nového hodnocení postojů a prostředí, a to od sentimentálního duševního prostředí o okolním světě.

⁴ zdroje k textu : 1. VLAŠÍN, Š. a kol., ČSAV: „*Slovník literární teorie*“. Praha : 1984

2. PROCHÁZKA, M., HRBATA, Z.: „*Romantismus a romantismy*“. Praha, Karolinum: 2005

⁵ přímá citace: PARDO BAZÁN E. (online) 2009 (cit. 29.1.2013) Dostupné z WWW.

http://www.womenwriters.nl/index.php/Emilia_Pardo_Bazan

Termín romantický je aplikovatelný mnohým významům: literárnímu hnutí, prostředí, smutné a rychle se zamilující osobě, větám plným lásky, citů, štědrosti i snů.

Z hlediska **literárního** přináší reakci na strnulé a tuhé formy klasicismu a neoklasicismu 18.století. Hledá se proto volnost a svoboda v obrazech, idejích, pocitech, ve vyjádřeních a tématech vyjadřujících lidskost, hrdinskost, božskost a neobyčejnost. To, co znesnadňuje přesně stanovit definici romantismu jako literárního hnutí, je rozdílnost „romantického” vyjadřování v závislosti na široké geografické a chronologické linii. V každé zemi se objevuje romantismus v jiném okamžiku. Romantismus je jedno z nejrozšířenějších a nejbohatších literárních hnutí a tím pádem komplexní, především ve své definici. Jednou z výstižných definicí romantismu je bezpochyby definice Novalise:

„Je třeba učinit svět romantickým. Pojďme tedy ještě jednou objevit jeho původní význam. Učinit něco romantickým není jen kvalitativní rozvoj. Vnitřní já se ztotožňuje s vnějším já. Pokud tedy dám nejvyšší význam tomu obyčejnému, mysteriózní aspekt tomu obvyklému a neomezený nádech tomu omezenému, jen potom se stávám romantikem.”⁶

Jiným autorem, který také definoval romantismus, zejména romantickou poezii, citátem je německý filozof a básník Friedrich Schlegel:

„Romantická poezie je poezie univerzální a pokroková. [...] Zahrnuje všechno to poetické, od toho nejširšího a nejrozšířenějšího až po povzdech, políbek, který dítě básník vydechuje a do světa.”⁷

Romantickou normou je také volnost a svoboda inspirace. Staré klasické normy jsou již považovány za bezvýznamné, vyhlašuje se tedy literární svoboda.

Základní lidský profil romantického autora je: mladý rebel, nekonformní, dychtivý po spravedlnosti, citlivý, toužící po tom ukázat se takový jaký je, aniž by sám sebe úplně poznal, nestálý, s vědomím společenské oběti, nepřizpůsobivý, pyšný na to, že není začleněný do společenského řádu. Společenský svět, který pro něho není důležitý a který znevažuje je svět omezených filištinů, maloměšťáků, obránců materiálního pokroku, zkrátka svět necitlivých a necitelných lidí. Již od samého počátku, kdy se romantismus začal vyhraňovat, definoval se v

⁶ přímá citace: EKOLIST (online) 2010 (cit. 2.2.2013) Dostupné z WWW.

<http://ekolist.cz/cz/publicistika/eseje/romantismus-a-priroda-i>

⁷ přímá citace: STANFORD ENCYCLOPEDIA OF PHILOSOPHY – Friedrich Schlegel (online) (cit. 3.2.2013) Dostupné z WWW. <http://plato.stanford.edu/entries/schlegel/>

opozici ke klasicismu. Romantismus jako literární směr vychází z ideových pozic buržoazního individualismu, popírá jakoukoli normativnost v literatuře i ostatních uměleckých disciplínách a definuje ji jako přežitek pozdně feudálního světového názoru aristokracie s jeho konstantní společenskou hierarchií, mocenským absolutismem a centralismem, jež absolutně nerespektovaly člověka jako jedince. Romantičtí tvůrci se naopak snažili co možná nejvíce rozvíjet tendence předcházejícího preromantismu, který poprvé postavil člověka jako osobnost, její osobní, soukromé, vnitřní zájmy, prožitky a pocity před všechny nadosobní příkazy a dogmata. Na rozdíl od klasicismu a ještě předtím období osvícenství klade romantismus důraz na originalitu jedince, svobodné hry představivosti, emoce a emoční projevy, spontánnost, absolutní svobodu v tvorbě, míšení a propojování žánrů a stylů a úplně tak zavrhuje klasicistní žánrovou hierarchii. V souvislosti s formami tvorby preferuje zejména lidové žánry, které byly „klasicistně“ zařazeny mezi literaturu pokleslou (např. fragment, černý román, melodrama ...) ⁸

Rozdíly mezi klasicistní a romantickou tvorbou nejlépe vystihuje následující přehled:

ROMANTICKÁ A

KLASICISTNÍ TVORBA:

Romantismus	Klasicismus
vědomí sebe sama jako samostatné bytosti	univerzalita pravdy z 18.století
převládání imaginace	převládání obecné pravdy
převládání emoce	převládání logična
převládání intuice	převládání vědy
důležitější obsah než forma	důležitější forma než obsah
preferování kreativního jedince, žijícího ve své realitě, originalita ve tvorbě: každý člověk by měl ukazovat to, v čem je jedinečný	preferování univerzálních norem, platných pro všechny
oceňování toho rozdílného v každém národu : kulturní nacionalismus (<i>Volksgeist</i>)	oceňování toho univerzálního: lidská práva, kosmopolitismus

⁸ zdroje k textu: VLAŠÍN, Š. a kol., ČSAV: *Slovník literární teorie*. Praha : 1984
 PROCHÁZKA, M., HRBATA, Z.: *Romantismus a romantismy*. Praha, Karolinum: 2005

liberalismus	tyranie
kreativní moderna	imitace klasična
nedokonalé, neskončené, otevřené dílo	dovršené, celé, uzavřené dílo
oceňování toho osobního, subjektivismus, individualismus, hrdina jako prototyp rebelanství (Don Juan)	univerzálnost a společenskost
oslabení všech norem, které by utápěly svobodu kreativity autora: odmítnutí 3 aristotelovských jednotek (děj, čas, místo), směs stylů (próza, poezie) revoluce v metrice (volné a lidové verše)	obrana klasické normy: jednotnost děje, času a místa v divadelní tvorbě, oddělení prózy a poezie, klasický metrický styl
hledání fantastických příběhů : strach z neznámého	proti fantazmagoriím, přeludům: bajka jako učební prvek
zájem o lidovou literaturu: rytířské romány, balady, povídky, lidové povídky, přísloví	klasický a univerzalistický esprit
zájem o regionální jazyky: galský, skotský, provensálský, bretonský, katalánský, galicijský a baskický	založení univerzálního jazyka: v 18.století jím byla francouzština
posílení toho pudového, sentimentálního a subjektivního	vychvalování toho racionálního a umírněného
oceňování vztahujícího se k středověku	návrat k normě z klasického starověku
všeobecná nespokojenost se společenskou organizací: kritika městské společnosti a civilizace	podpora technického pokroku
odmítání entusiasmů kvůli pokroku: pokrok v sobě skrývá korupci, vítězství pravdy je porážka autentického života	optimismus jdoucí z pokroku a vítězství obecné pravdy
oceňuje se u člověka to, co ukazuje jeho	vyvážený a racionální ideál člověka

nejextrémnější pocity	
v malířství převládají křivky	v malířství převládají přímky, úhly a profily
malířství : přechod od světla ke stínům, široký výběr děl, díla neukončená	malířství : ukončená díla, zřetelné obrysy ⁹

Z hlediska **filozofického** přináší romantismus nové a úplně hodnocení subjektivního vědomí, ve kterém dosahují speciální důležitost právě pocity: tragická vize reality jako něčeho nedostupného, intenzivní individuální vnímání přírody, vznětlivá vášně a touha po svobodě. Romantismus ve filozofii představuje také jakési pokračování víry v estetické prostředky vyjadřování.¹⁰

1.3 PRŮŘEZ EVROPSKOU A ČESKOU ROMANTICKOU TVORBOU

Protože byla v předcházejících odstavcích uvedena i jména předních **francouzských** romantických autorů, zůstaneme ve Francii a zaměříme se na ni podrobněji. Francouzská romantická literatura vnímala kriticky zejména domácí klasicistní tragédii a opěvovala Shakespearovu tvorbu. Pro protiklasicistní dramatiky byl Shakespeare velkou inspirací i v prolínání tragických a komických prvků. Důraz byl před vírou v pokrok a možnost racionálního uspořádání světa kladen také na citovost a rozvoj motivu návratu k přírodě (Rousseau).

Vývoj ROMANTISMU ve Francii můžeme rozdělit do 3 následujících fází:

- 1. PŘÍPRAVA - PREROMANTISMUS** – od 2. poloviny 18.století počínaje tvorbou Jeana Jacquesa Rousseaua až do začátku 19. století (rok 1848 – nová společnost Staël, Chateaubriand, Constant)
- 2. ROZHODUJÍCÍ VÍTĚZSTVÍ FRANCOUZSKÝCH ROMÁNŮ, období 1815-1830** – od vydání díla F. Lamartina „*Méditations poétiques*“ v roce 1820, přes bitvu u Hernani v roce 1830, která představovala boj vedený romantiky s cílem prosadit se jako dominantní umělecké hnutí až po ukotvení a evoluce ROMANTISMU – poezie, próza, divadlo po roce 1830

⁹ zdroje k tabulce: 1. BRETT, V., *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století*. Praha : Academia, 1983

2. LEGRAND, G. *Romantismus*, Praha : Paseka, 2001

3. Differences between Classicism and Romanticism (online), 2012 (cit. 7.2.2013) Dostupné z WWW.

<http://www.articlesbase.com/literature-articles/differences-between-classicism-and-romanticism-5954357.html>

¹⁰ zdroj k textu: LEGRAND, G. *Romantismus*, Praha : Paseka, 2001

3. OBDOBÍ po roce 1830 (1848 - 1850) - transformace romantismu na ROMANTISMUS společenský. Jedním z nejvýznamnějších děl tohoto období je „*Education sentimentale*“ od Gustave Flauberta, které bylo zároveň jeho posledním vydaným dílem a pojednává o životě mladého chlapce Frédéric Moreaua žijícího v období revoluce 1848 a počátku II. republiky, který je zamilován do starší ženy jménem Madame Arnoux. Flaubert začlenil velkou část Frédéricových zážitků, včetně romantické vášně, do svého vlastního života.¹¹

Události v období Velké francouzské revoluce a napoleonských válek ovlivnily významně rozšiřování romantismu do zbytku Evropy. Francii, jakožto kolébce romantismu, vděčíme za mnoho velmi zvučných jmen, kterými jsou například **Victor Hugo, Stendhal, Alexander Dumas** nebo **Alfred de Musset**. Tito autoři jsou zejména tvůrci prózy a dramatu, pojďme se nejprve zaměřit na francouzskou prózu a drama v období romantismu. Lze bezesporu říci, že nejtýpčtějším literárním útvarem romantismu je **román**. Román je rozsáhlé epické dílo, které pojednává o životě zpravidla většího počtu osob, které se v průběhu děje vyvíjejí, je to tedy prozaický epický žánr, smyšlené vyprávění. Vývoj románu je většinou velmi dlouhý, což se výrazně projevuje na proměnlivosti jeho struktury. V porovnání s povídkou nebo například novelou je román do rozsahově delší, není proto výjimkou, že romány mohou obsahovat až několik desítek tisíc slov. Vyprávění v románu se často rozvíjí několika směry, obvykle bývá v románu zachyceno více hlavních postav a ještě větší množství postav vedlejších. Romantické romány jsou psány národními jazyky a jsou vnímány jako literární útvary zobrazující skutečného hrdinu v jeho opravdovém světě.

Victor Hugo (1802 – 1885) patří k nejvýznamnějším dramatikům, autorům románů a esejí a v neposlední řadě i k básníkům. Vyznačuje se zejména mnohostrannou lyrikou, intimními i politickými verši, je v ní možné najít oslavu minulosti, prvky satiry na současnost i vidiny smrti a věčnosti. K jeho vrcholným epickým dílům bychom mohli zařadit cyklus básní „*Legenda věků*“, které představuje jakýsi obraz evoluce lidstva na jeho cestě za pokrokem. V souvislosti s Hugovou dramatickou tvorbou je třeba dále zmínit vliv nejen francouzských, ale i italských či španělských dějin na tuto tvorbu. Hlavním tématem jeho dramatických děl byla láska, zejména láska dvou jedinců pocházejících z odlišné společenské vrstvy, což bylo příčinou vzniku mnoha překážek v jejich vztazích. Mezi hlavní díla pojednávající o této problematice jsou „*Cromwell*“, „*Hernani*“ a další. Hugo také vynikal

¹¹ zdroje k textu: 1. BRETT, V.: *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století*. Praha : Academia, 1983. Svazek 1 (1789-1870)
2. HRBATA, Z., PROCHÁZKA M., *Romantismus a romantismy*, Praha : Karolinum, 2005

v tvorbě tzv. historických románů, tedy děl, jejichž děj je zasazen do vzdálenější minulosti, především do období významných historických změn majících dopad na tehdejší společnost. Historický román je dílo psané běžným jazykem, je však možné se v něm také setkat s částmi textu, např. v různých dialozích, které jsou psány archaickým jazykem, zejména z důvodu přiblížení aktuálního koloritu vystihujícího dané období a prostředí. Při výčtu Hugových historických románů nelze opomenout „**Chrám Matky boží v Paříži**“, jehož hrdina byl povahou stejný jako autor. Hlavní postavy tohoto díla jsou jedinci na okraji společnosti (ohyzný sirotek, kterého nikdo nemá rád, opovrhovaná cikánka ...), tedy postavy mající typické romantické rysy, cítící neopětovanou lásku, která vyústí v jejich tragický konec. V díle jsou také popisovány kontrasty života a smrti, lásky a nenávisti, krásy a ošklivosti. Líčení tajemných pařížských míst, úzkých a temných romantických uliček, děj odehrávající se především ve večerních hodinách, to vše taktéž patří k typickým romantickým znakům tohoto románu. Dalšími Hugovými počiny jsou např. „*Dělníci moře*“, „*Muž, který se směje*“, nebo dílo „93“, které významně ovlivnily tvorbu romantických autorů celé Evropy.¹²

Dalším významným francouzským prózy, dramatu i poezie je **Alfred de Musset (1810–1857)**. I v jeho dílech se setkáváme s láskou jakožto hlavní náplní. Jedním z důvodů, proč se v Mussetově tvorbě tak často objevuje prvek lásky je vztah s francouzskou spisovatelkou George Sandovou, která se ve svých romantických dílech zaměřovala na společenské postavení žen a stala se tak bojovnicí za jejich právo mít vlastní citový život. Dalším tématem, kterému se věnovala, je život na vesnici, který však popisuje velmi idealisticky. Svou tvorbou Sandová ovlivnila nespočet dalších spisovatelů, zejména žen. Z českých autorek, které se jistě inspirovaly tvorbou Sandové, můžeme uvést Boženu Němcovou či Karolínu Světlou. O Mussetově lásce k Sandové pojednává autobiografický román „*Zpověď dítěte svého věku*“ a také lyrické dílo „*Noci*“. Vrcholem romantického dramatu je však považováno Mussetovo drama „*Lorenzaccio*“, jehož dějem je příběh jedince, jeho vnitřní prázdnoty, rozpadu jeho osobnosti, která již nemá sílu věřit v jakékoliv hodnoty a již se původně dobře míněné prostředky k dosažení cíle změnily ve smysl života.¹³

Francouzským autorem, jehož tvorba je ovlivněna nejen romantismem, ale i realismem, je bezesporu Henri Beyle, kterého známe především pod jménem **Stendhal**

¹² zdroje k textu: 1. FRYČER, Jaroslav. *Slovník francouzsky píšících spisovatelů*. In kolektiv. Praha : Libri, 2002
2. LAGARDÉ, André; MICHARD, Laurent. *Francouzská literatura 19. století*. Praha : Garamond

¹³ zdroje k textu: 1. BRETT, Vladimír. Alfred de Musset. In Jan Otokar Fischer a kolektiv. *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století*. Praha : Academia, 1983
2. LAGARDÉ, André; MICHARD, Laurent. *Francouzská literatura 19. století*. Praha : Garamond

(1783–1842). Stendhal je autorem psychologických románů, jejichž romantičtí hrdinové prožívají vášnivé lásky a výrazně se staví na odpor tehdejší době a společnosti. Častokrát však přicházejí o svůj život. Největším Stendhalovým dílem je určitě román „*Červený a černý*“, ve kterém červená symbolizuje revoluci, černá tmářství a despotismus. Stejný námět nese i další jeho román, který byl však vydán až přibližně sto let po jeho smrti, „*Kartouza parmská*“.¹⁴

Významným francouzským prozaikem období romantizmu je i **Alexander Dumas (1802–1870)**, často bývá dokonce označován jako jeden z nejplodnějších tvůrců románů. Jeho tvorba je plná soubojů a intrik, věnuje se především dobrodružnu a psaní pseudohistorických příběhů. Nebylo by proto na místě zapomenout na jeho nejslavnější dílo „*Tři mušketýři*“, k dalším jeho dílům patří např. „*Hrabě Monte Christo*“, „*Královna Margot*“ a další.¹⁵

Nejvýznamnější francouzští dramatici a prozaici značně ovlivnili evropskou romantickou literaturu. Významnou skupinu však představují i autoři romantické poezie, kteří ve svých dílech pojednávají o typických romantických tématech jako například představitost, fantazie, osobní a spontánní pocity. Dochází k popularizování slovní zásoby v poetické tvorbě, k jejímu celkovému rozšíření, prolínají se styly (urozený/rodinný....). Romantičtí básníci jsou inovátory, představují různé rytmy, tříbí verše různých délek. Francouzská romantická poezie se dělí na 3 následující typy :

1. poésie passionnelle – poezie plná vášně = poezie, v které se nevázaná nenucená láska snoubí s láskou šílenou a občas až s láskou sebevražednou

2. poésie d'imagination – poezie představitosti = ovlivněna sny, tajnými představami, delíriem

3. poésie de l'engagement – poezie začlenění = vyjádření bídy, nouze, vzpoury

Poezie 18.století neměla podle Madame de Staël (1766-1817) a jejího díla „*O literatuře*“ (1800) žádnou specifickou funkci, básníci šíří kolem sebe své ideje a nadšení. Je to tedy poezie idejí blízká filozofii. Do Velké revoluce básníci vyjadřují především patriotické pocity. Tehdejší poezie je chápána jako podpora vyjadřování pravdy. Kolem roku 1820 se však objevuje nový styl poezie vytvořený novou generací básníků. Tato generace

¹⁴ zdroj k textu: LAGARDÉ, André; MICHARD, Laurent. *Francouzská literatura 19. století*. Praha : Garamond, 2008

¹⁵ zdroje k textu: 1. HRBATA, Z., PROCHÁZKA M., *Romantismus a romantismy*, Praha : Karolinum, 2005

2. MACURA, Vladimír a kolektiv. *Slovník světových literárních děl I/ A-L*. Praha : Oden, 1989

3. LAGARDÉ, André; MICHARD, Laurent. *Francouzská literatura 19. století*. Praha : Garamond, 2008

prožívá důležité historické momenty: Velká revoluce a sociální a politický převrat. Nejvýznamnějšími tvůrci poezie té doby jsou například:¹⁶

Alphonse de Lamartine (1790-1869), který ve své sbírce „*Méditations poétiques*“ pojednává o novém konceptu poezie. Meditace odkazuje na to posvátné a to božské. Básník se stává teologem, aby dešifroval svět pomocí symbolů. Je zde také vůle k dešifrování lidské historie.

Alfred de Vigny (1797-1863) vynalézá poezii, ve které hledá její samotnou podstatu a vyděruje vůli vyprávět lidské hrdinské činy. Vigny je zklamaný moderním světem, na rozdíl od optimismu Huga a de Lamartina.

Victor Hugo (1802-1885), další představitel, se cítí zle a nespokojeně s bývalými představiteli poezie, nechce formální poezii. Hugo tedy vytváří nový poetický směr, aby pomocí něho mohl uvádět pravdu. Změna politického přesvědčení (liberalismus, humanistická pravice) nemění nic na Hugově cíli. Jeho poetické nadání můžeme spatřovat v dílech:

Tresty: v tomto díle se autor snaží potrestat viníka státního převratu, Napoleona Bonaparte. V díle se objevuje politická satira, které se slučuje s náboženským proroktívím. Básníková řeč je v díle řečí všech.

Legendy věků je dílo doplňující *Tresty*, ve které autor vypráví lidskou epopej od středověku do 20. století.

Kontemplace je básnická sbírka pojednávající o smrti mladé básníkovy dcery, Leopoldy. V básních nacházíme odmítnutí oddělit básníkovo já od lidskosti. Navzdory „temnému“ charakteru sbírky se zde můžeme také setkat s optimismem, „já“ je v díle kolektivní mluvou, osud je jen jeden, což je jedním z charakteristických črtů romantismu.

Datum vydání této publikace ukazuje, že Hugo je ve své době "něčím nadčasovým", podíváme-li se na datum jeho narození. Romantismus nezaniká ve druhé polovině 20. století, ale koexistuje s jinými literárními hnutími a existujícími žánry (Zola, Baudelaire, atd.)

Romantická poezie je poezií do jisté míry dobyvatelskou. Od smrti Victora Huga se začaly organizovat národní pohřby: Hugo byl proto považován za ústředního básníka. Poezie je způsob, jak se dostat k pravdě a vytváří alternativu filozofie.¹⁷

¹⁶ zdroj k textu: LAGARDÉ, André; MICHARD, Laurent. *Francouzská literatura 19. století*. Praha: Garamond, 2008

¹⁷ zdroje: 1. BRETT, V., *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století*. Praha: Academia, 1983
2. LAGARDÉ, A.; MICHARD, L. *Francouzská literatura 19. století*. Praha: Garamond, 2008

Následující tabulka přináší přehled nejvýznamnějších francouzských romantických autorů a jejich děl v závislosti na literární tvorbě (poezie, divadlo, román) :

VÝZNAMNÍ FRANCOUZŠTÍ ROMANTIČTÍ AUTOŘI¹⁸

POEZIE	DIVADLO	ROMÁN
<p><u>Victor Hugo</u> (1802-1885)</p> <p><i>Ódy a balady</i> (1828)</p> <p><i>Východní zpěvy</i> (1829)</p> <p><i>Podzimní listí</i> (1831)</p> <p><i>Vnitřní hlasy</i> (1837)</p> <p><i>Paprsky a stíny</i> (1840)</p> <p><i>Tresty</i> (1853)</p> <p><i>Kontemplace</i> (1856)</p> <p><i>Legenda věků I.-III. (1859-1883)</i></p> <p><u>Franc,ois Lamartine</u> (1790-1869)</p> <p><i>Poetické meditace</i> (1820)</p> <p><u>Alfred de Musset</u> (1810-1857)</p> <p><i>Povídky ze Španěl a Itálie</i> (1830)</p> <p><i>Poezie</i> (1830-1840)</p> <p><i>Noci</i> (1835-1837)</p> <p><u>Gérard de Nerval</u> (1808-1855)</p> <p><i>Chiméry</i> (1854)</p> <p><u>Alfred de Vigny</u> (1797-1863)</p> <p><i>Básně antické a moderní</i> (1826)</p> <p><i>„Les Destinées“</i> (1844-1864)</p>	<p><u>Victor Hugo</u></p> <p><i>Cromwell</i> (1827)</p> <p><i>Hernani</i> (1830)</p> <p><i>Ruy Blas</i> (1838)</p> <p><i>Purkrabí</i> (1843)</p> <p><u>Alfred de Musset</u></p> <p><i>Marianiny rozmary</i> (1833)</p> <p><i>Lorenzaccio</i> (1834)</p> <p><u>Alfred de Vigny</u></p> <p><i>Chatterton</i> (1835)</p>	<p><u>René de Chateaubriand</u> (1768-1848)</p> <p><i>René</i> (1802)</p> <p><i>Atala</i> (1801)</p> <p><u>Benjamin Constant</u> (1767-1830)</p> <p><i>Adolf</i> (1816)</p> <p><u>Victor Hugo</u></p> <p><i>Chrám matky boží v Paříži</i> (1831)</p> <p><i>Bídníci</i> (1862)</p> <p><i>Devadesátři</i> (1874)</p> <p><u>Alfred de Musset</u></p> <p><i>Zpověď dítěte svého věku</i> (1836)</p> <p><u>George Sand</u> (1804-1876)</p> <p><u>Stendhal</u> (1783-1842)</p> <p><u>Alfred de Vigny</u></p> <p><i>„Cinq-Mars“</i> (1826)</p>

* Někteří z těchto autorů bývají také zařazováni i mezi autory realismu.

¹⁸ tabulka – citace: HRBATA, Z., FRYČER, J. a kolektiv. *Slovník francouzsky píšících spisovatelů*. Praha : Libri, 2002

Francie nebyla zdaleka jedinou zemí, která dala světu významné romantické autory prózy, dramatu i poezie. Mezi další země, které byly také výrazně ovlivněny romantickou tvorbou, patří bezesporu i Německo. V **německém** romantickém umění převládalo mínění, že národní jazyk a v něm psaná literatura spojuje všechny příslušníky německého národa. Je to typ literatury, ve které se zdůrazňuje nacionalismus (vlastenectví), zájem o lidovou slovesnost a také zájem o historii. Lidová slovesnost byla brána jako tzv. „*duše národa*“. V německé romantické tvorbě proto převládají žánry jako píseň, balada, pohádka ...

Německo bylo tehdy politicky velmi nejednotnou zemí, kulturními centry byly proto zejména univerzity (Jena, Heidelberg), nebo výjimečně panovnické dvory. Mezi nejvýznamnější německé romantické autory patří umělec a filozof **Friedrich von Hardenberg**, neboli **Novalis (1722-1801)**. Novalis nebyl typickým romantickým autorem, velmi často se o něm dočítáme jako o opaku ostatních evropských romantických autorů. Novalis byl šlechtic, který vykonával měšťanské povolání. Jeho největšími zájmy byly kromě literární tvorby také filozofie a přírodní vědy. Byl výrazně ovlivněn vztahem s třináctiletou Sophií von Kühnovou, která však ve svých patnácti letech umírá, těsně před naplánovaným sňatkem s Novalisem. Tato skutečnost představovala pro autora velký šok, což se následně projevilo v jeho tvorbě. Ve svých dílech používal mystický, temný a tajemný jazyk. Významné prozaické dílo, do češtiny překládáno jako „*Modrý květ*“, vyprávějí příběh potulného básníka žijícího ve středověku, který nachází smysl života v honbě za „modrým květem“, jakožto symbolem smyslu života v romantické poezii. Hrdina Heinrich má být zasvěcen do podstaty poezie, je charakterizován jako bájný středověký minnesänger, údajný autor Písně o Nibelunzích a hrdina pěveckého souboje na hradě Wartburgu. Ve svých 20ti letech spatřuje ve snech modrou květinu, která představuje symbol pravdivé poezie, přináší štěstí a příslib lásky. Hledání modrého květu vyjadřuje Novalisovo přesvědčení, že „*poezie je absolutně ryzí realita*“.

Z Novalisových poetických děl bychom mohli zmínit například „*Hymny noci*“, sbírku básní s motivy ztracené lásky, touhy po smrti a oslavou Panny Marie, obsahující kontrasty dne, života (světla, bdění, života) a noci (smrti, temnoty); psané rytmizovanou prózou nebo ve verších.

Jak již bylo uvedeno výše, kulturními centry tehdejšího Německa byly univerzity. Ta nejvýznamnější, univerzita v Heidelbergu, byla útočištěm dalšího seskupení německých romantických autorů. Zvučnými jmény této romantické vlny jsou především sourozenci **Jacob a Wilhelm Grimmové (1785/1786-1863/1859)**, kteří se zabývali sbíráním lidové slovesnosti. Jejich dílo „*Pohádky pro děti a celou rodinu*“. Toto romantické dílo představuje

počátek sběru a zápisu lidových pohádek na odborné úrovni, mezník vědecké folkloristiky. Bratři Grimmové usilovali o zachování podání lidových vyprávěčů, jejich obraty, rčení, nářečí, dle jednoho z bratrů je totiž srovnáváním pohádek možné odkrýt mytický základ různých národů, což později ovlivnilo celé evropské národopisné zkoumání. V Čechách v závislosti na vlivu tohoto zkoumání pracovali např. Erben či Němcová.

Heinrich Heine (1797-1856) byl patronem Mladého Německa, tedy svobodného literárního seskupení mladých spisovatelů opozičního zaměření. Tato skupina byla razila teorii volného myšlení a svobodného vyjadřování politického mínění, zavrhovala náboženská dogmata a usilovala o pohlavní rovnoprávnost. Nejvýznamnější Heineho dílo „*Knihy písni*“ skládající se z pěti cyklů se objevuje motiv zklamané lásky, parodie, ironického zdůrazňování přízemní prozaičnosti života a cynismu.¹⁹

Další významnou zemí zasaženou romantickou tvorbou je Rusko. **Ruská** romantická tvorba vznikala v podmínkách absolutistické carské samovlády, která se opírala o policejní špiclování, úplatkářské úředníky a sílu vojska. **Alexandr Sergejevič Puškin (1799-1837)** žijící a působící v Petrohradu je jednoznačně jedním z nejslavnějších ruských romantických autorů. Jeho tvorbu představují básnické povídky, tzv. poemý, např. „*Ruslan a Ludmila*“ nebo „*Cikáni*“. Nejznámějším a vrcholným Puškinovým dílem je však „*román ve verších*“ „*Evžen Oněgin*“, jehož uspořádání představuje souhrn kontrastů: Petrohrad X zapadlá vesnice, znuděný velkoměšťák Oněgin X nadšený naivní lyrik Lenskij, mlčenlivá, zamilovaná Taťána X povrchní, společenská Olga. Příběh je završen Lenského smrtí, jenž je usmrčen ve vzájemném souboji s Oněginem, který v něm vyprovokuje žárlivost. Dílo je psáno ve verších majících formu „jambické strofy“ (14verší se zvláštním rýmovým schématem).

Puškin však vynikl i v psaní prózy, jako prozaik spoluzaložil tradici ruské povídky a novely, „*Egyptské noci*“, to je prozaické Puškinovo dílo zabývající se otázkou, co je nadání a jaký má význam.

Mezi významné ruské romantické autory patří i **Michail Jurjevič Lermontov (1814-1841)**. Tento autor umírá ve velmi brzkém věku, jeho dílo ovlivnilo zejména důstojnické působení v oblasti Kavkazu, jehož příroda se objevuje v jednom z vrcholných děl světového romantismu, poemě „*Démon*“. Zavržený démon, kterého nemůže již nic spasit, je odsouzen k věčné samotě bez útěchy. Démon je autorem vnímán jako symbol zla. Dalším

¹⁹ zdroj k textu: MACURA, V. a kol. *Slovník světových literárních děl I/ A-L*. Praha : Oden, 1989

Lermontovým motivem objevujícím se v jeho tvorbě je smrt, kterou chápe jako symbol přinášející klid a volnost. Tento věčný spánek je jím vnímán jako stálý sen, ve kterém je i přesto možné vnímat krásu světa. Motiv smrti se vyskytuje především v básni „*Sám a sám si vyjdu v noční tíši*“.²⁰

Romantická tvorba však nezasáhla pouze carské Rusko, politicky nejednotné Německo, revolucí zmítanou Francií, ale výrazně ovlivnila i tvorbu na britských ostrovech. **Anglický** romantismus mohl navázat na dlouhý a nepřerušovaný vývoj národní literatury. Vracel se zejména k Shakespearovi, sentimentalismu a Miltonovu „*Ztracenému ráji*“. Romantiky tzv. „*jezerní školy*“ spojoval život na severozápadě Anglie uprostřed přírody. Angličtí romantičtí autoři byli přesvědčeni o harmonii přírody s člověkem. V mládí se identifikovali s ideály Velké francouzské revoluce, v dospělosti vyznávali spíše konzervativnější politické hodnoty. Jedním z významných anglických romantiků byl **William Wordsworth (1770-1850)**. Tento autor předpokládal, že příroda je prostoupena duchovní silou, a pokud se člověk nachází v harmonii s jejími proměnami, dostává i jeho vlastní život smysl a význam a jakýsi tajemný rozměr. V jeho dílech se objevují přírodní symboly jako např. mrznoucí vodopád, u kterého si zároveň představuje, jak by na tomto místě bylo krásně i v horkém letním dni. „*Básně*“ je poetické dílo, ve kterém se objevují líčené zážitky z jarní přírody, např. žluté narcisy, které se autorovi vybaví vždy, když potřebuje rozzářit svůj šedý obraz o světě. William Wordsworth jen zřídka psal lyrická díla pojednávající o lásce. Základním dílem „*jezerní školy*“ jsou „*Lyrické balady*“, které tento autor vytvořil ve spolupráci s S.T. Coleridgem, dalším představitelem anglické romantické tvorby.

Slavné jméno, které je jistě dobře známé v souvislosti s romantismem v Anglii, je **George Gordon Byron (1788-1824)**. Tento významný autor se ve své tvorbě dostává do přímého konfliktu s tehdejší anglickou společností. Ostatní evropští romantičtí autoři ho definovali přívlastky *urozený, krásný, bohatý, výstřední*, což ztělesňovalo představu o typickém romantickém básníkově. Jeho skutky a osobnost však zastiňovaly jeho vlastní literární tvorbu. Jeho díla totiž eliminovala hranici mezi autorem samotným a lyrickým hrdinou, který často bojuje se společenským řádem. „*Childe Haroldova pouť*“ je dílo popisující množství dalekých krajů, měst, přírody, zamyšlení nad minulostí, ale i přítomností, je to jednoduše deník z cest, který je zapisován hlavním hrdinou, potomkem významného šlechtického rodu, Childe Haroldem. Tento šlechtic neustále hledá místo, kde by mohl svobodně žít dle svého přesvědčení a není v jeho moci takové místo najít. G.G. Byron ve

²⁰ zdroje k textu: 1. POSPÍŠIL, Ivo: *Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů*, Praha : Libri, 2001
2. HONZÍK, J. – PAROLEK, R.: *Ruská klasická literatura: 1789-1917*, 1. vyd., Praha : Svoboda, 1977

svých dílech častokrát upozorňuje na motiv nešťastné lásky. Nepokoj, bol, negativní vzpomínky, ztráta milované, to jsou základní motivy jeho básní. „*Paměť*“ představuje jeho přední lyrické poetické dílo, v němž se už od raného dětství hlavní postava cítí jako vyděděnc. Chladný vítr, nebe plné temných mračen jsou spolu s pocity smutku, žalu a bolesti ústředními motivy tohoto díla. Byron, jako jeden z průkopníků anglického romantismu a posléze i důležitou osobností romantismu evropského i světového, nastavil prototyp „*básnické povídky*“ – velmi rozsáhlé lyricko-epické skladby, a také „*knižního básnicko-filozofického dramatu*“, jakým bylo například dílo „*Manfred*“.

Dalším anglickým romantikem, o kterém by mělo padnout několik slov, je tzv. „*bouřlivák anglického romantismu*“ – **Percy Bysshe Shelley (1792-1822)**. Bouřlivákem bývá nazýván proto, že jako zarytý ateista a odpůrce tehdejší společnosti, snil o životě ve spravedlivém světě. Toto odsouzení společenského systému založeného na moci a důležitosti peněz je možné spatřit v díle „*Odpoutaný Prométheus*“, jehož hlavním hrdinou je obr, titán, je ztělesněním rozumu a charakteru v jedné osobnosti. V díle „*Královna Mab*“ zase kritizoval sňatek manželský, založený pouze na formálnosti bez projevu tak důležitého citu, jakým je láska, a také jeho doživotní trvání. Za zmínku však stojí Shelleyho čtyřverší „*Věcné změny*“, ve kterém se autor pokouší o vyřešení zdánlivě neřešitelného problému, a sice vystihnout abstraktní pojem proměnlivosti, neboli stálé změny nějakými konkrétními slovy. V první strofě tohoto čtyřverší se objevuje přírodní motiv obláček, které předcházejí před svítící měsíc a pokračují až zmizí v temné obloze, druhá strofa pojednává o motivu lyry, jejíž tóny mizí v nenávratnu a poslední dvě strofy potom představují zobecnění obou uvedených motivů. Střídání protikladů často vyjádřené pomocí oxymorónu tvoří esenci celého básnického díla. Nejslavnější Shelleyho poetickým dílem je však „*Óda na západní vítr*“. Tento západní vítr je symbolem vzpoury a nezničitelnosti, stejně jako hlavní postava.

Tradicí romantického historického románu, se kterým se můžeme setkat i v tvorbě Victora Huga, založil **Walter Scott (1771-1832)**, poslední citovaný anglický romantická autor. Byronovi básnické povídky s historickými motivy zažívaly velkou přízeň a úspěch, Scott se proto rozhodl nevěnovat se tomuto žánru a naplno se věnoval psaní románů. „*Waverly*“, tak se jmenuje jeho román pojednávající o hlavním dětském hrdinovi, jeho představách, myšlenkách a snech. Toto dílo se týká slavné minulosti odbojného skotského urozeného rodu a skotských hrdinských bojů za svobodu. Problematika lidské mravnosti a formování nacionálních zájmů se projevilo v dalším známém románu – „*Ivanhoe*“. V tomto díle Scott vystihoval barvitost daného historického údobí, poutavě líčil napínavé příběhy

hlavních hrdinů jeho prozaické tvorby, kteří den co den vstupují do situací běžného života a většinou pocházejí z lidového prostředí.²¹

Romantismus patří v evropské historii bezesporu k nejvlivnějším a nejintenzivnějším kulturním proudům. Někteří literáti dokonce uvádí, že si romantismus může nárokovat i definici „jeden z posledních stylotvorných směrů“, který ovlivnil nejen literaturu, ale i architekturu, hudbu, výtvarné umění či sochařství. Romantismus je nutné brát jako množství různorodých a protichůdných jevů, myšlenkových celků a uměleckých forem, které se současně objevují v jedné kultuře. Po podrobné analýze romantických autorů z velkých evropských zemí, jejich děl a typických rysů jejich literární tvorby, přichází rozbor romantismu v české literatuře, jeho společných rysů s evropskou romantickou tvorbou, či naopak jeho typických rysů, které s onou tvorbou shodné nejsou.

V českém prostředí byl stále živý zájem o evropskou romantickou literaturu, přesto však měl romantismus u nás svou svéráznou podobu. Dostává se k nám v 30. letech 19. století a je od počátku konfrontován s literární konvencí blízkou německému *biedermeieru* (viz níže), ve které se uplatňuje na pomyslné první příčce výchovné a poznávací pojetí literární tvorby. Tento fakt proto neumožňoval českým romantickým autorům úplnou myšlenkovou a tvůrčí svobodu. Stísněné poměry, v nichž žili, jim znemožňovaly výpravné cesty po světě, poznávání vzdálených exotických krajín a pamětihodností.

Romantismus v mnohém kopíruje předešlé období. Ideál národa, národní kultury a literatury – slovanství, lidovost a nacionální dějiny jsou stále výraznou hodnotou. To, co se však postupně obměňuje, je pojetí básníka, neosobní tvůrce ohlasové poezie ustupuje nezaměnitelné básnické osobnosti. Z lidové slovesnosti vstupují do popředí lyrickoepické útvary, např. balada a útvary epické, např. pohádka. Pohádka umožňuje pochopení dávného mýtu (Erben) a stává se východiskem k „obrazům života“ (Němcová) a dramatické báchorce (Tyl). Lidová tvorba v podobě různých rčení, přísloví a pořekadel (Čelakovský), spolu se satirou, ironií a jazykovou komikou (Havlíček) je velmi specifickou charakteristikou národní romantické tvorby. Důležitou črtou českého romantismu je i diferenciací a vyhranění se pojetí času a jeho toku a v souvislosti s tím i koncepce historie. Tento tok času prožíval velice intenzivně zejména Máchů. Neustálá proměna skutečnosti a konečnost vlastní nejen osudu

²¹ zdroje k textu: 1. CRAIG, H. a kolektiv. *Dějiny anglické literatury II*. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963

2. VLAŠÍN, Š. a kol.: *Slovník literárních směrů a skupin*, Praha : Panorama, 1983

jedinice, ale i historii, působily na Máchu dramaticky až tragicky. Představa smysluplného a plnohodnotného vývoje je mu cizí, zřetelně pociťuje zejména úpadek, ztrátu velikosti a zánik. Jiní autoři, v čele s J.K. Tylem, byly naopak přesvědčeni o tom, že stejně jako v přírodě existuje jaro, léto, podzim a zima, i v historii po těžkém období může přijít vzestup, období naplnění nadějí a splnění snů. Touto formou bylo z historie čerpáno nejen poznání o povaze minulosti, ale i víra v možnost vzestupu, nové evoluce a významu. Z tohoto hlediska byla minulost autory jako Tyl často nehistoricky aktualizována.²²

Jediným skutečným romantikem české literatury byl **Karel Hynek Mácha (1810-1836)**, proto jsem si také vybrala k analýze do empirické části právě dílo tohoto významného literáta. Charakteristickými znaky jeho romantické tvorby jsou znaky podobné evropské romantické literatuře. Nalezneme v ní subjektivismus, sílu a hodnotu citu, smysl pro obraznost, tvůrčí fantazii, tajemství a sny, fantazii, halucinace a extáze. Máchovo pojetí o jedinci zobrazuje tohoto jedince jako střed pozornosti nejen ve své externí podobě, ale umění hledá cestu i do jeho nitra, k vnitřním pocitům a nehlubším zážitkům. Tak jako ve velkých romantických dílech nalezneme v Máchově tvorbě příznačné romantické motivy lásky a smrti, noci, dálky, představu nekonečna, neobyčejné krajiny plné protikladů (hloubky vod a výšky hor), kontrast světla a tmy, jemné odstíny barevnosti, staré hrady, jejich ruiny a typické prostředí takových míst. Máchova tvorba zahrnuje lyriku, prozaickou tvorbu i fragmenty dramatické tvorby. Tyto tři základní typy literární tvorby se u Máchy navzájem doplňují a prolínají. Poezie prostupuje prózu, dílo vykazuje smysl pro zvukovou stránku textu, je zde patrná velmi rozvinutá a nevšední metaforika.

Ústředním jazykem zprvu používaným Máchou byla němčina. Tu ale používal i nadále ve svých denících, protože však zemřel v svých pouhých 26ti letech, většina jeho tvorby existovala výhradně v rukopisech a opisech. Knižního vydání se dočkal pouze „*Máj*“. Osobnost K.H. Máchy byla osobností neprobádanou a velice tajemnou, neexistuje dokonce ani jeho podobizna.

Počátky Máchovy tvorby se datují do 30. let 19. století, kdy byla na vrcholu zejména ohlasová poezie. „*Ohlas písní národních*“, soubor lidových písní, představoval vzor, který má být napodobován, zároveň však i různě obměňován. Vnesení zážitků a zkušeností tehdejšího člověka, to je to, čím zdokonaluje své umění prostřednictvím psaní ohlasů.

²² zdroje k textu: 1. HRBATA, Z. *Romantismus a Čechy*. Praha : 1999
2. NOVÁK, A. *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc : R. Promberger, 1946

Jedno z neznámějších děl nejen české romantické literatury, ale i české a snad i světové literatury všeobecně, je bezpochyby „*Máj*“. Abychom toto významné literární dílo pochopili, nestačí nám pouhé vyložení děje námi ani Máchou samotným, který staví do popředí oslavu májové přírody. Nestačí nám k tomu ani všeobecné pojetí „*Máje*“ jako písně lásky, to, co je pro jeho pochopení jsou kladené rozhodující otázky týkající se smyslu života, smyslu a významu lidského jsoucna a bytí. V díle jsou dále patrné protiklady popisující člověka a jeho pomíjivost, jehož sny putují kamsi, odkud není návratu versus nekonečnou a věčnou krásou přírody, která vzbuzuje pocit pokory, souznění a připravenosti přijmout lidský úděl. (Podrobný rozbor tohoto proslaveného díla je součástí empirické části.)

Mácha bývá označován za magického autora, který nepřestává poutat pozornost ke své osobě literáta. Je považován za jednoho z nejvíce inspirativních básníků, je původcem celé jedné větve moderní české poezie a je vzorem pro další autory, pokračující v jeho šlépějích. Takovými autory jsou např. Březina, Holan, Halas, Hora či Nevzal atd..²³

Bylo uvedeno, že česká romantická tvorba byla konfrontována tzv. německým „*biedermeierem*“. Tímto termínem je označován životní styl mešťanských vrstev ve střední Evropě, zejména Rakousku a Německu, v letech 1815-1848. Jedná se tedy o specifikum týkající se středoevropského regionu. V souvislosti s literární tvorbou byl *biedermeier* ve své době chápán jako a hodnocen jako záležitost druhořadá, typicky maloměstská. Jak je patrné, pojmenování „*biedermeier*“ pochází z němčiny, má parodický charakter a je synonymem pro opatrnictví, apolitičnost, společenskou pasivitu a bohabojnost. Kromě literatury ovlivnil *biedermeier* i bytovou a oděvní kulturu a ostatní umělecké disciplíny jako malířství, sochařství a architekturu. Důraz byl v *biedermeierovské* tvorbě kladen zejména na osobní a familiární zájmy, vnitřní pohodu, klid rodinného prostředí chráněného před nežádoucími vlivy vnějšího světa. Je to směr, který zastává nevzrušivé děje, vyrovnané charaktery, uzavřené prostory, tíhne k idyličnosti. *Biedermeierovská* literatura si klade za cíl svého čtenáře rozveselit, pobavit, utěšit i zčásti vychovávat. S *biedermeierem* jako formou nahlížení na svět se poprvé setkáváme v literární tvorbě jihoněmeckých a rakouských autorů 1.pol. 19. století. Autoři *biedermeierovského* okruhu stejně jako typičtí romantičtí autoři cítí a vyjadřují kontrast mezi ideálem a skutečností, zaujímají však k tomuto konfliktu odlišný postoj. Hrdinství pro ně nemá podobu subjektivní revolty, hrdinou je ten, kdo je schopen a ochoten ovládat své vnitřní pocity a vášně a podřídít se mravnímu ideálu. *Biedermeierovská* próza je

²³ zdroje k textu: 1. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha : Československý spisovatel, 1982
2. OPELÍK, J., a kol. *Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce. 3/I. M-O*. Praha : Academia, 2000
3. HRBATA, Z. *Romantismus a Čechy*. Praha : 1999

plná drobnějších útvarů. Objevují se útvary jako pohádka, humoreska, novela, náladový obrázek nebo skica. Poezii představují především veršovaná vyprávění a balady. V souvislosti s dramatickou tvorbou se objevují báchorky, lokální hry, nebo sentimentální dramata, tedy většinou méně dramatické žánry.

V úvodu bylo zmíněno, že *biedermeierovská* literatura byla součástí zejména rakouského a německého prostředí. Protože však politický a kulturní systém Čech byl politicky i kulturně velmi úzce spjat s těmito zeměmi, *biedermeier* se v naší literatuře projevil neméně významně. *Biedermeier* měl na českou tvorbu tohoto období výrazný vliv, v duchu *biedermeieru* byly láska k vlasti a vlastenecké činy chápány a představovány jako jedna ze ctností dotvářejících obraz obyčejného člověka, jako prvek sdružující a sjednocující jedince stejných zájmů. Z tohoto důvodu můžeme proto do *biedermeierovské* literární tvorby přiřadit F.L. Čelakovského, J.K. Tyla, zejména jeho povídky ze současnosti, dramatické báchorky a dramatické obrazy ze života i písňové texty (včetně textu ke „*Kde domov můj?*“). První ostrý střet mezi typickou romantickou tvorbou a tvorbou *biedermeierovskou* byl v české literatuře byl Máchův *Máj*, který pobouřil kritiky ovlivněné *biedermeierovskými* názory na život a literární tvorbu svým údajným pesimismem, negativitou a bezbožností. Kritiku však bylo možné slyšet i na účet *biedermeieru*, učinil tak K.H. Borovský svým komentářem k Tylovu „*Poslednímu Čechovi*“. Tato jeho kritika však nebyla vnímána z pozice romantismu, ale pozvolna nastupujícího realismu, který vedl k postupnému přehodnocování nejen *biedermeieru*, ale i typického romantismu. Vliv těchto literární směrů však nekončí, důrazem na drobnou každodenní prospěšnou práci a harmonické vztahy mezi lidmi poznamenává i dílo B. Němcové.²⁴

Josef Kajetán Tyl (1808-1856) prozaik a dramatik obrozenecké doby, literární kritik, novinář, překladatel tvořící příležitostně i poetickou tvorbu je taktéž jedním z představitelů *biedermeieru* v české literatuře a původce českého dramatu a povídky. Psal totiž povídky a novely z tehdejšího současného života, pomocí nichž usiloval o zamyšlení ostatních nad soudobým politickým a společenským životem a národním dění. Novela „*Rozervanec*“, jejíž hlavní postavu je napodobeninou Tyla samého, je působící prózou, ve které se snaží vyrovnat se s dobovým jevem romantické rozervanosti. Soudobé prózy shrnul Tyl do souboru „*Kusy mého srdce*“, ve kterých se velmi zřetelně projevuje *biedermeierovská* linie české literatury (výběr a charakteristika postav, zápletky a jejich smírné řešení, důraz na rodinné

²⁴ zdroje k textu: 1. HRABÁK, J. a kol.: *Průvodce po dějinách české literatury*, Praha : Panorama, 1978
2. NOVÁK, A. *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc : R. Promberger, 1946

vazby a vztahy k domovu a vlasti). 30. léta 19. století znamenala počátek Tylovy dramatické tvorby, jeho veselohra „*Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka*“, v níž poprvé zazněla i píseň „*Kde domov můj*“ se trvale zapsala do národního povědomí. 40. léta znamenala rozkvet Tylových „*dramatických obrazů života*“ a „*dramat historických*“. Nejzvučnějšími jmény děl těchto literárních útvarů jsou: „*Pražský flamendr, Paličova dcera, Krvavý soud aneb Kutnohorští havíři*“. Realitu tehdejšího světa s pohádkovou poetičností a romantičností vyjadřuje Tyl ve svých „*dramatických báchorkách a pohádkových hrách*“. Hlavní postavy těchto děl procházejí různými životními situacemi, aby tak poznaly, kdy a v čem v životě pochybyly a našly poté cestu k nápravě těchto činů. Nejznámější a velmi oblíbená Tylova dramatická báchorka nese název „*Strakonický dudák aneb Hody divých žen*“. „*Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec*“ patří mezi literární útvar pohádkové hry a je ohlasem událostí a myšlenek revolučního roku 1848. Je to dílo, ve kterém se objevují politické narážky a prohlášení. Hlavní hrdina tohoto díla, mládenec Pěnkava je bojovníkem proti předsudkům, zatvzelenosti a přežitkům.

J. K. Tyl byl kromě výše uvedeného také významným žurnalistou („*Květy*“), literárním a divadelním kritikem, čímž vyjadřoval svá přesvědčení o tom, že umění se má aktivně podílet na společnosti.²⁵

Další významnou literární osobností 1. poloviny 19. století je **Karel Havlíček Borovský (1821-1856)**. Kromě básnické a publicistické tvorby byl Havlíček jedním z nejvýznamnějších představitelů české politické satiry, kritiky a vtipného odpůrce absolutismu a církevních autorit, které narušují lidské směřování k ideálu samostatně myslícího jedince. Známé dílo „*Epigramy*“ poukazuje na hloupost a zlobu, omezenost, přehnanou důležitost a bezcitnost. V české literatuře dosud podobné dílo neexistovalo, „*Epigramy*“ jsou proto považovány za ústřední dílo české satiry.

Autobiografické dílo „*Tyrolské elegie*“, další satirické dílo, zachycují Havlíčkovo cestu do Brixenu, kam byl internován za svou žurnalistickou činnost. Je to jednoduše dopis plný satiry, ve kterém autor odkrývá své pocity a dosti kriticky komentuje činnost c.k. policie. V holandském Brixenu potom Havlíček vytváří své další velké dílo, „*Král Lávra*“, do kterého prostřednictvím řecké báje o králi Midasovi vštěpuje až pohádkové varianty různých národů. Král Lávra nese na bedrech tajemství, které v žádném případě nechce prozradit

²⁵ zdroje k textu: 1. MERHAUT, L. a kol. *Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce. 4/I. S–T*. Praha : Academia, 2008

2. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha : Československý spisovatel, 1982

světu, celý příběh je však založen na postupném odhalování tohoto tajemství, v jehož průběhu se střetává svět všední, reálný, se světem pohádkovým, a to výhradně humornou formou. Havlíčkova satirická díla byla dlouho v oběhu pouze v opisech, začala se tisknout až po roce 1848, v 60. a 70. letech 19. století.²⁶

Zbytky dávných představ o světě a mravní zásady lidské společnosti – lidový mýtus – se uchovaly ve folkloru. To bylo přesvědčení další autora zvučného jména, **Karla Jaromíra Erbena (1811-1870)**. Zabýval se sběratelstvím a vydáváním spisů ze starší české literatury. Své úsilí tomuto sběru věnoval zejména proto, aby lidová slovesnost poskytla materiál k celistvému obrazu národního života a hlubšímu výkladu jeho zákonitostí. Ohlasová tradice a pozůstatky dávných mýtů se objevují v Erbenových pohádkách. Zařazuje do nich prvky z bájí o stvoření světa, příběhy o hrdinech, kteří představovali přírodní síly. Hlavním Erbenovým dílem je soubor básní „*Kytice*“. Skladby v této sbírce jsou mistrovskými variantami na téma porušených lidských vztahů. Erben zde poeticky formuluje problém viny a trestu. Neustálý dramatický konflikt odhaluje pravdu o stavu lidské morálky či neúprosného zákona přírodních sil. Velmi zhuštěné děje, odehrávající se v mytickém čase, jsou často dialogizovány, dramatičnost scén není narušována podrobnějšími popisy, je znásobována opakujícími se motivy. Baladičnost je v „*Kytici*“ založena na konfliktu mezi řádema touhou jedince, prostor, kde sledujeme postavy příběhu, je symbolicky úvozová cesta okolo hřbitova, cesta na rozmezí mezi životem a smrtí, radostí a bolestí, nebo mezi památkou a zapomenutím.²⁷

1.4 „ROMANTICKÉ“ ZHODNOCENÍ ZÁVĚREM

Konec 18. století a počátek století 19. znamenala ve vývoji světové literatury významný mezník. Souviselo to s velkými politickými a hospodářskými poměry a změnami v Evropě i u nás. Bylo to období, v němž došlo v řadě evropských zemí k mnoha revolucím, v nichž se pokoušela mladá měšťanská třída dobýt si vedle hospodářských práv i moci politické. Události od roku 1789 až do revolučního roku 1848 byly dvěma významnými mezníky, mezi kterými došlo v literatuře a ostatních uměleckých odvětvích k vzniku nového myšlenkového a uměleckého proudu, který byl zároveň také novým životním postojem -

²⁶ zdroje k textu: 1. HRABÁK, J. a kol.: *Průvodce po dějinách české literatury*, Panorama, Praha 1978

2. NOVÁK, A. *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc : R. Promberger, 1946

²⁷ zdroj k textu: *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha : Československý spisovatel, 1982

romantismu. Tento nový směr výrazně ovlivňoval velké evropské země, do našich končin se poprvé dostal až ve 20. letech 19. století, výrazně se však projevil až v letech 30., zejména v dílech K.H. Máchy. Romantismus měl v Evropě kromě shodných prvků i své individuální rysy v závislosti na každé jednotlivé evropské zemi. Pro romantismus byla důležitá zejména úplná svoboda tvorby. Umělecká tvorba byla romantické autory tvůrčí schopností na vysoké úrovni. Dostat se do tajemství lidského života bylo možné výhradně pomocí umělecké tvorby. Odmítání pravidel, zákonitostí, rozumových záležitostí, bylo typickým rysem romanticky smýšlejícího umělce. Řídit se výhradně vlastními city a srdcem, to je motto každého romantického autora. Literáti v období romantismu jednoznačně kritizovali napodobování počinů staré klasické literatury a věnovali se vytváření svých nových literárních žánrů, pomocí nichž vyjadřovali sebe sama, své myšlenky a pocity. Lidová tvorba byla na úkor vzorů starověkých řeckých a římských literárních děl výrazně upřednostňována, znamenala totiž pro romantického autora projev originální a přirozené geniality. V Čechách byla sbírána a následně vydávána lidová slovesnost, byla obdivována a byl jí přisuzován markantní význam. Romantičtí autoři oplývali specifickým obdivem minulosti. Pomocí minulosti chtěli porozumět dávnému dění, které si mohli romantici ve svých představách domýšlet a často byla minulost pomůckou k útěku před nelichotivou přítomností. Minulost by proto mohla být romantiky nazývána pomyslným zrcadlem, ve kterém jsou vidět vlastní myšlenky a pocity. Jedinci bojující za svou či národní svobodu, sociálně opovrhovaní a zavržení lidé, hrdinské postavy, jejich významné, až nadlidské skutky, to vše patří mezi charakteristiky typického romantického díla. Obdiv a opěvování minulosti nemusely ale být vždy útekem před tehdejší reálnou přítomností. Nemohl-li autor vyslovit své vnitřní revoluční myšlenky, byla pro něj minulost často způsobem, jak tyto myšlenky vyjádřit. Velmi důležitým rysem romantické tvorby je skutečnost, že každý jednotlivý autor působí a tvoří jako individuální osobnost, která si vybírá vždy jen jevy, které chce aktuálně zdůraznit, pohledy ostatních a zbytku společnosti pro něho nemají váhu. Mohli bychom ji také nazvat jakousi subjektivitou v tvorbě. Slavní, něčím výjimeční hrdinové, tajemno, temno, záhadno, fantastično, podivno, zvláštní souběh událostí, neobvyklé okolnosti, sen, exprese pocitů, divoká příroda, vzdálené kouty světa, exotika, nevšední životní projevy, to vše jsou slova a slovní spojení vystihující znaky typického romantického díla. V romantických dílech se dále často vyskytuje přímé oslovení čtenáře formou přerušení děje, často nějakou úvahou. Pro romantika není důležité zaobírat se vnějšími okolnostmi, v hlavní postavě romantického literárního díla se často objevují pocity a myšlenky samotného autora, které bývají v protikladu k přírodě. Citově zabarvený jazyk, metafory, častá zvolání, přirovnání, antiteze, hyperboly, barvitě přívlastky,

vytváření působivých obrazů jsou také nepostradatelnou součástí typického romantického díla.

Romantismus je zkrátka umělecký směr, jehož povaha je v klíčových ohledech dána pluralitou a různorodostí z hlediska myšlenkové i umělecké koncepce, stylovou nejednotností, specifiky estetického působení a také rozdíly mezi jednotlivými kulturami.

1.5 OBDOBÍ NOVÝCH UMĚLECKÝCH SMĚRŮ VE SVĚTOVÉ A ČESKÉ LITERÁRNÍ TVORBĚ

Tato kapitola mé bakalářské práce pojednává o nově šířících se uměleckých směrech 2. poloviny 19. století. V úvodu kapitoly se je možné seznámit s charakteristikami těchto nově se uplatňujících uměleckých tendencí, s kulturními a politickými skutečnostmi ovlivňujícími jejich vznik, součástí je samozřejmě i podrobnější rozbor evropské a posléze i české literární tvorby tohoto období, jejich společné rysů a případných rozdílů. Kapitola je členěna podobně jako ta předcházející, závěrem je opět shrnutí nejdůležitějších údajů, skutečností a charakteristik umělecké tvorby celého období, zejména však té literární.

1.6 KULTURNÍ A POLITICKÉ POZADÍ 2. POLOVINY 19. STOLETÍ, NOVĚ VZNIKAJÍCÍ UMĚLECKÉ SMĚRY

2. polovina 19. století, zejména potom jeho konec, byl charakteristickým obdobím velkých změn. Společností nastavené hodnoty uplynulých let se najednou ocitají v úzadí a do popředí se dostávají nové, většinou anarchistické skupiny a politické strany, kterým vadily tehdejší sociální rozdíly ve společnosti, vypjatý konkurenční boj a příliš rychlé životní tempo. Neklid, nejistota, pocit osobnostní a společenské krize, to jsou jedny z mála výrazů vystihující společenské dění a realitu, ve které stále více lidí získává odvahu vyjádřit svoji nespokojenost s aktuálním stavem. Je to období charakteristické nejen vznikem těchto nových stran a seskupení, ale i změnou filozofického a uměleckého myšlení, to se projevilo především střídáním nových uměleckých hnutí a tendencí.

Druhá polovina 19. století znamenala v souvislosti s literární tvorbou velkou vnitřní proměnu zejména poezie. Poezie se v tomto období měla stát nezávislou na vnější předmětné skutečnosti a má být postavena na obraznosti a dokonalém výrazu. Tento ideál vychází z programu tzv. francouzského „*parnasismu*“. Autoři tohoto období zohledňovali v literární

tvorbě následující zásady: nesobní přístup k tématu jako reakce na romantický subjektivismus a individualismus, volná obraznost, nezávislost autora na různých vnějších vlivech, perfektní forma, především ve zvukovém plánu verše. Mezi tyto parnasisty patřili hlavně **Sully Prudhomme, Stéphane Mallarmé či Paul Verlaine**. V souvislosti s českou literární tvorbou tohoto období můžeme konstatovat, že tito výše uvedení autoři ovlivnili zejména tvorbu lumírovců, především J. Vrchlického.

Vyústěním parnasismu je tzv. „*l'art pour l'art*“, neboli „*umění pro umění*“. Hlavním rysem tohoto směru je fakt, že veškeré umění včetně literatury nemá sloužit žádným praktickým cílům, ale pouze ideální kráse, a to v dokonalé harmonické formě. V souvislosti s poetickou tvorbou je možné citovat pojem „*absolutní poezie*“. ²⁸ Přístup tehdejších autorů k dění na světě se označuje termínem „*dekadence*“ (fr. *décadence* = *úpadek*). Tento termín zprvu vyjadřoval cosi hanlivého, měl pohrdavý, štitivý a odpudivý charakter a vyjadřoval odpor k tehdejší zprůměrované životní realitě. Dekadence se projevovala v závislosti na úpadku buržoazní společnosti beznadějí, kultem výlučné individuality a citové přejemnosti, odvratem od života, vytvářením odvozených umělých světů a tím pádem i sblížením různých uměleckých disciplín, jako např. literatury ve formě poezie s hudbou a malířstvím. Z filozofického hlediska je dekadence obrazem iracionality a estetiky, v literárních dílech se v důsledku nechuti umělců vůči aktuálnímu, skutečnému společenskému dění setkáváme s potlačováním postupů založených na ději a pevné sémantické stavbě. Rozkvět v tomto období zažívá lyrika a stylistické techniky jako symbolika, eufonie, komplikovaná syntaktická struktura v díle, metafory, cit pro odcizení a precizní poetická forma. Tyto prostředky mají za cíl oslovit úzký kruh čtenářů. Náladovost, nervozita či halucinovaná fantazie jsou dalšími prostředky k upoutání tohoto úzkého kruhu konzumentů. Nahlédneme-li ke slově objevujícím se v básnické tvorbě tohoto období, nalezneme frekventované výrazy vzdálené všednímu životu (lilie, harfa, čarovný, vůně, delikátní, svatý), výrazy evokující exotické prostředí (parfém, orgie) a mystickoliturgické souvislosti (modlitba, oltář). Přestože jako celková díla vyznívají dekadentní počiny pasivně, melancholicky, unaveně z myšlení i cítění, vyjadřují tak úzkosti a deprese jedince odumírajícího období, kdy ještě nějaká radikální řešení společenských rozporů nemají reálné vyhlídky na úspěch a nejsou ani subjektivně pochopena jako nadosobní nutnost.

²⁸ zdroje k textu: 1. VLAŠÍN, Š. a kol.: *Slovník literárních směrů a skupin*, Praha : Panorama, 1983
2. BRETT, V., *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století*. Praha : Academia, 1983

Autoři tohoto období, zejména tedy básníci, jakoby provokativně sahají k oficiálně nepřipustným tabuizovaným tématům, jakými jsou například erotika, různé formy zvrácenosti, neuctivý a pohrdavý vztah k církvi a Bohu v souvislosti s oslavami Satana (satanismus) jako ztělesnění násilí a zla, kult rozpadu, úpadku, zániku, smrti. Únava, přesycenost, znechucení, nuda a bezvýchodnost z úpadku světové společnosti, které vládne bezohledná touha po majetku, to vše vedlo básníky k odmítavým gestům a stavění se na odpor. Tito autoři se ze společnosti sami vyčleňovali, cítili se býti nadřazenými. Soustředovali se na prožitky, rafinované formy, na tzv. „zakázané ovoce“ – drogy, alkohol, sexuální neobvyklosti až zvrhlosti. Sami sebe prohlásili za vyvržené, „*prokleté básníky*“. Touto jejich prokletostí se rozumí jejich důsledný rozchod s obecně přijímanými normami a formami lidského bytí, jejich extrémní prožívání.²⁹

Ve spojitosti s dekadentní literární tvorbou existovaly v 19. století ještě další literární směry. Jedním z nich byl **symbolismus**, který se začal objevovat v 60. letech tohoto zmíněného století. Tento směr přelomu století využívá symboly nejen jako jednotlivé znaky, nýbrž pracuje s celými řadami symbolů, jejichž prostřednictvím se vytváří nová skutečnost, nový fakt. V symbolistické tvorbě se tedy jedná o jakousi výpověď o nevyslovitelném, ukrytém, mnohovýznamném. Mnohovýznamnost se projevuje zejména tím, že čtenář není schopen zcela jednoznačně určit význam skutečnosti, naopak vnímá atmosféru tajemství, náladu neobyčejné situace, mimořádného prožitku. Symbolismus pracuje s velmi smyslově konkrétními básnickými obrazy, které evokují barvy, zvuky, ostatní smyslové dojmy. Čtenář se jednoduše poddává prostředí poetického díla, dostává se nejbliže k jeho významovosti.

Z hlediska básnických forem je symbolismus spojován s aplikováním tzv. „*volného verše*“. Tento typ verše není charakteristický pravidelným opakováním přízvuchných slabik, ani stejným počtem slabik ve verši, často ani rýmem ukončujícím verš. Jedná se o verš, jehož rytmus je založen na veršové intonaci, v němž se uplatňuje příznačná koncová melodie verše (tzv. kadence) a stoupá důležitost slovních významů, pauz a přízvuchných vrcholů. Velmi obvyklým žánrem tohoto období jsou „*básně v próze*“. Tyto básně představují krátký prozaický útvar zdůrazňující lyrismus a fantazii, objevuje se v nich kontrast mezi prozaickou

²⁹ zdroje k textu: 1. VLAŠÍN, Š. a kol.: *Slovník literárních směrů a skupin*, Praha : Panorama, 1983
2. MILIČKA K.: *Od realismu po modernu*, Praha : Baronet, 2002

formou a poetickým duchem a obrazně rozvíjejí zpravidla jen jediné téma, jedinou skutečnost či situaci a mají autobiografický charakter, vypravěčem zde je totiž básník sám.³⁰

V souvislosti s ostatními uměleckými disciplínami je nutné zmínit další směr období druhé poloviny 19. století, a sice **impresionismus**. Tento umělecký směr zasáhl především hudbu a malířství. Jeho charakteristikou bylo zdůrazňování neopakovatelného osobního prožitku, zaměřoval se na smyslově bohaté vnímání. Impresionistická díla malířů byla charakteristická světlem v popředí, proměnlivou barevností. Známymi malíři tohoto období byli zejména **Eduard Manet, Claudie Monet, August Renoir** či **Edgar Degas**.

Impresionismus jako další umělecká tendence nezasáhl pouze malířství a hudbu, ale samozřejmě i literární tvorbu, zejména tu básnickou. V impresionistické poezii se nejvíce uplatňovala hudebnost verše. Obraz impresionistického díla má dynamičnost, skutečnost se zde jeví jako proměnlivá. Básník impresionista hledá společně se čtenářem smysl prožitku, význam ukrytý pod povrchem. Impresionistická poezie jde ruku v ruce s novým termínem charakteristickým pro literární tvorbu konce 19. století, tzv. **nesrozumitelnosti moderní poezie**. Ve verších tohoto období je totiž patrná osobní básníková zkušenost, zážitek.³¹ Tuto nesrozumitelnosti kompletní moderní poezie nejlépe vystihuje následující citát:

... „Přijmout a pochopit fantazii básníka nelze bez mobilizace vlastní fantazie... Nelze doporučit žádný lepší recept než soustředěnou pozornost k významu jednotlivého slova... vedle fantazie je nezbytné napnout intelekt, odvodit si společné vlastnosti přirovnávaných předmětů a pak k nim přiřadit příslušné myšlenkové celky nebo představy.“³²

1.7 PRŮŘEZ EVROPSKOU A ČESKOU MODERNÍ TVORBOU

Předcházející kapitolu o romantismu jsem začínali ve Francii. Tato země je domovem i mnoha autorů z období dekadence. Nejzvučnějším jménem je bezesporu **Charles Baudelaire** (1821-1867), který se považuje za zakladatele moderní **francouzské** poezie. Jeho tvorba nese prvky budoucnosti v podobě čisté lyriky, stejně jako prvky minulosti v podobě sonetu. Říká se proto, že byl autorem písicím na rozhraní dvou uměleckých epoch. Jeho život,

³⁰ zdroj k textu: I. VLAŠÍN, Š. a kol.: *Slovník literárních směrů a skupin*, Praha : Panorama, 1983

³¹ zdroj k textu: MILIČKA K. *Od realismu po modernu*, Praha : Baronet, 2002

³² přímá citace: BRABEC, J., OPELÍK, J. : *Jak číst poezii*. Praha : Československý spisovatel, 1963, 33 s.

stejně jako jeho tvorbu, ovlivnil alkohol, drogy, promiskuita. Byl to rebel, který žil podle vlastních zákonitostí, nepřijímala ho společnost, ve které se pohyboval. Zdrojem k jeho tvorbě mu byly exotické cesty, nespoutané moře, vášeň, opojení z drog apod.. Tyto extáze spojené s rozrušováním smyslů jsou příčinnou násobení smyslových zážitků. Charakteristickým termínem pro jeho tvorbu jsou tzv. „*synestézie*“, tedy vyvolání vjemu jednoho smyslu podnětem z jiné smyslové oblasti. Ty se objevují zejména v básnické sbírce „*Květy zla*“, díky kterým byl Baudelaire zažalován za ohrožování veřejné mravnosti. Kniha se poté z tohoto důvodu nesměla dále šířit. Sbírnka obsahuje mnoho básní, jednou z nich je i „*Zpěv podzimu*“, v němž se spojuje motiv osobního zoufalství se zvukem silných úderů dřeva o dlažbu. Dřevo symbolizuje přípravu na zimní období, jehož chlad znamená smrt. Zvuky těchto dřev symbolizují představy o konstrukci rakve, báseň obsahuje i množství dalších symbolů zániku života. Další básní, kterou bychom měli zmínit, je „*Semper aedem*“, která se týká Baudelairovy milenky. Hlavním námětem je kontrast. Lyrika zde představuje postava muže zasaženého poznáním, že štěstí je téměř nemožné a krása pomíjivá. Postava naivní ženy, krásné naivní ženy, však o tom nic neví. Tento sonet končí tříverším, ve kterém si muž sebeironicky přeje alespoň na chvíli žít ve chvíli snění a pocitu lži.³³

Dalším Baudelairovým počinem, který rozhodně stojí za zmínku, je sbírka „*Malé básně v próze*“. V této sbírce se objevuje názor, že zlo je všemocné. Je to sbírka plná obrazů krajnosti, smyslnost se zde objevuje spolu s potřebou čistoty a duchovnosti. Lyrika se zde pojí s epikou, je psána uvolněně, což znamená, že je v básních možno zachytit výjevy, nálady, jinotaje nebo kratší příběh. „*Cizinec*“ je úvodní básní této sbírky. Objevuje se v něm motiv samoty, hlavní hrdina nemá přátele, ani rodinu, žije sám, nemá žádnou vlast, chybí mu útočiště a soudržnost. Chybí mu krása, láska, miluje to, co je vynikající, např. oblaka na nebi. V Baudelairově tvorbě se dále objevují především motivy hnusu, osamělá temná místa, podlostí, noční ticho, touha po útěku, bláto, zblešená zvířata, symbolika lidové Paříže apod., proto je Baudelaire považován za zakladatele moderní poezie, pro tehdejší společnost tak nepochopitelného.³⁴

Dalším představitelem tzv. „*prokletých básníků*“ je **Paul Verlaine** (1844-1896). Typickým prvkem v tvorbě tohoto spisovatele je subjektivní lyrika. Vyznačoval se zejména hudebností ve verších. Nejznámějším Verlainovým počinem je bezpochyby báseň „*Spleen*“.

³³ zdroj k textu: LAGARDÉ, A., MICHARD, L., *Francouzská literatura 19. století*. Praha : Garamond, 2008

³⁴ zdroj k textu: BAUDELAIRE CH., *Malé básně v próze*“ (*Petits Poemes en Prose – překlad: JELÍNEK, H.*), Praha : Garamond, 1999

Samotný název vypovídá o tom, že se v básni skrývá sklíčenost, nuda, omrzelost. Typickým pro tuto báseň, co se týká formy, je střídání motivu přírodního s motivem intimna. Jako příklad je možno uvést červené růže a černý břechťan, které značí úzkost z odchodu toho, kdo je milován. Na druhé straně se v básni objevuje motiv modrého nebe jako předtucha oného odchodu, lesky listů různých rostlin, které symbolizují nudu. Je zde také motiv čistoty a krásy krajiny, které ovšem postrádají smysl bez milování osoby.³⁵

Jednou z dalších Verlainových básnických sbírek je „*Moudrost*“. Pomocí té, chtěl Verlaine ukázat svou náboženskou proměnu a pokus o změnu svého života. Je plná neurčitých básnických přirovnání, jedním z nichž je například i moment, kdy do temného chlíva proniká sluneční paprsek, nebo zaleskne-li se stéblo trávy jako zlatavý pásek. Stejný klam totiž vystihuje i lidská naděje.³⁶ Téměř nejslavnější Verlainovou básní je „*Podzimní píseň*“, v níž je lidská bytost přirovnávána k listu větru.

Osobností uzavírající trojici prokletých básníků je **Jean Arthur Rimbaud** (1854-1891). Tento pán je často přirovnáván na „*božského rošťáka*“, který svou poezii naplňuje oslnivou a osvobodivou revoluční energií. Základními rysy jeho poetiky jsou rozrušování všech smyslů s cílem dospět k neznámému. Jeho nejvýznamnějším počinem je cyklus básní „*Iluminace*“. Celá sbírka je ukázkou tajemných asociací vynořujících se z hlubin lidské paměti. „*Sezóna v pekle*“ kombinuje autobiografické básně v próze spolu s veršovanými částmi. Je zde velké množství jinotajů a symbolů.

V závěru o francouzské moderní poezii je zcela na místě, aby padlo další zvučné jméno. Je to jméno básníka **Stéphana Mallarmého** (1842-1898). Mallarmé je básník, který se ke generaci prokletých básníků někdy přiřazuje zejména proto, že se staví zády k tehdejšímu světu. Případá mu totiž velmi přízemní. Mallarmé ve své tvorbě ponechává iniciativu slovům, sdělovací funkce jazyka je v jeho tvorbě záměrně oslabena. Vzájemné „*dotyky slov*“ představují pro Mallarmého působící metafory. Nejvíce je však z autorova díla ceněna básnická sbírka s mytologickým námětem „*Faunovo odpoledne*“.³⁷

Anglickou moderní tvorbu reprezentuje především **Oscar Wilde** (1854-1900). Jeho osoba představuje ostrovní podobu pevninské evropské dekadence. „*Obraz Doryana Graye*“,

³⁵ zdroj k textu: HRBATA, Z., FRYČER, J. a kolektiv. *Slovník francouzsky píšících spisovatelů*. Praha : Libri, 2002

³⁶ zdroj k textu: VERLAINE, P., *Moudrost (Sagesse – přeložil ČERNÝ, V.)*. Praha : Aurora, 1995

³⁷ zdroj k textu: LAGARDE, A.; MICHARD, L. *Francouzská literatura 19. století*. Praha : Garamond, 2008

jeho neslavnější dílo, je jakousi souhrou živého člověka a svého vlastního obrazu. Obraz podle hlavního hrdiny představuje jeho zkušenosti a podlosti, stárne a oškliví, zatímco hrdina má stále stejný vzhled jako v den namalování svého portrétu. Paradoxem v tomto díle jsou neočekávané a překvapivé situace, které na sebe poutají pozornost zdánlivou nepravděpodobností. Portrét se tak stává podobenstvím nepodplatitelnosti lidského svědomí. Moralitu v tomto díle zachycuje autor momentem, kdy se Doryan rozhodne obraz zničit. Zemře pak jako odporný starý muž a portrét je naopak znovu o několik let mladší, protože umění se umlčet nedá.³⁸

Francie a Anglie nejsou jedinými zeměmi, ve kterých se výrazně projevila dekadence i symbolismus. Velmi svébytný celek představuje i literatura **ruská**. Nejvýznamnějšími jmény spojenými s touto tvorbou jsou **Dmitrij Merežkovskij**, **Zinaida Gippiusová**, **Valerij Brjusov** a **Konstantin Balmont**. Ruská literatura je značně ovlivněna literaturou evropskou, v souvislosti se symbolismem však přichází rozmach až ve 20. letech 20. století, tzv. „*popuškinovská éra*“, považována za druhý zlatý věk ruské literatury. Ruskou dekadentní tvorbou můžeme charakterizovat pomocí slov **Konstantina Balmonta** (1869-1942), který tvrdil, že symbolická poezie je ...*poezie, v níž organicky, nikoli násilně splývá dvojí obsah: skrytá odtažitost a zjevná krása – a splývají stejně přirozeně, jako se za letního rána snoubí voda a řeka se slunečním světlem.*³⁹ Jeho nejvýznamnější báseň „*Havraní křik*“ pojednává o vztahu ke staré šlechtické usedlosti spojený se smutkem. Tato báseň je ze sbírky „*Pod severním nebem*“.

Valerij Brjusov (1873-1924), další symbolický básník, představoval jakéhosi propagátora právě tohoto směru. Nejčastějšími motivy, které se v jeho básních objevovaly, byly motivy a obrazy šedých měst. Důraz kladl na racionalismus a rozumovou rétoriku. Z jeho známých básní je možné uvést např. „*Co mám rád*“.

Zinaida Gippiusová (1869-1945) vynikala především v psaní velmi přesné a výstižné kritiky, která však byla v protikladu i s hravými motivy její lyriky. Báseň „*Nápis na knize*“ ze sbírky „*Sebrané verše*“ představuje krátkou píseň o dobrovolném a netragickém samotářství.⁴⁰

³⁸ zdroj k textu: WILDE, O., *Obraz Doryana Graye (The Picture of Doryan Gray – přeložil HILSKÁ, K.)* Praha : Odeon, 2011

³⁹ přímá citace: HONZÍK, J. *Zlato v azuru*, Praha : Odeon, 1980

⁴⁰ zdroje k textu : 1. MACURA, V. a kol. *Slovník světových literárních děl I/A-L*. Praha : Odeon, 1989

Symbolismus se však neprojevil pouze v básnické tvorbě. Své významné místo mělo v tomto období také drama. Na rozdíl od realistického dramatu představovalo symbolistické drama motiv bezmocných postav, předem odsouzených danému osudu. Nejvýznamnějším dílem tohoto období byla bezpochyby Jarryho parodie „*Král Ubu*“. **Alfred Jarry** (1873-1907) je velmi svérázný autor. Jeho představa o dějinách připomíná stále se opakující cyklus. Právě z toho důvodu je i hlavní hrdina v díle „*Král Ubu*“ vládcem, který uplatňuje neomezenou moc a sílu, je to typický krutovládce, jehož poddaní a ostatní, kteří tuto vládu musejí snášet, usilují o jeho svržení. Jednotlivé postavy ovšem nejednají na základě vnitřní psychologické motivace, představují jisté šablony, mají vždy jen jednu výraznou dominující charakteristiku. Král Ubu je postavou sprostáka, blba, krutého sadisty, který však potupně končí zesměšněním a znemožněním. Jarryho přáním bylo, aby „Ubu“ zosobňoval v kostýmu tehdejší moderní satiry postavu „*blba, který pronáší blbé fráze*“. Jarryho drama bylo dále specifické v tom, že herci nesměli na jevišti prožívat, nýbrž hrát ve stylizovaných maskách, bez komparsů a v jedné dekoraci.⁴¹

Česká moderní literární tvorba byla tou západoevropskou i ruskou výrazně ovlivňována a inspirována. V tomto období se mění nejen hodnocení dosavadních postojů, názorů, hledisek a východisek, úloha a osobnost tehdejšího literárního tvůrce je však vnímána rozporuplně. Společnost se stává čím dál více techničtější a materialističtější smýšlející. Proto byl v těchto časech literární tvůrce vnímán jako nepraktický a často zbytečný jedinec. Proto každý, kdo se v této době pustil na spisovatelskou dráhu, musel s těmito skutečnostmi počítat. To však pro začínající literáty nemuselo znamenat ztrátu seberealizace, jedinečnosti a originality, jelikož tito mladí tvůrci prošli obdobím realismu, který pro ně představoval významnou inspiraci v tématech a vyjadřovacích prostředcích. Proto se také tehdejší tvůrci často sdružují do různých názorových seskupení či hnutí, ve kterých navzájem prosazují podobný názor na uměleckou tvorbu a společenské dění okolo nich. V souvislosti s literární tvorbou je spojuje zejména velmi podobná až totožná volba témat, námětů a motivů v dílech a velice obdobné metody jejich využití, zkrátka jeden literární styl vykazující myšlenkové či jazykové prvky. Pro českou literární modernu je rozhodující manifest, který vyšel v časopise „*Rozhledy*“ v roce 1895. V tomto manifestu byly poprvé kompletně uvedeny představy a požadavky tehdejší mladé spisovatelské generace. Původcem tohoto dokumentu byl **Josef Svatopluk Machra** a postupně ho svým podpisem stvrdili i další významní literáti této nové

2. SVATOŇ, V. *Slovník spisovatelů, Sovětský svaz, svazek I (A-K)*, Praha : Odeon, 1978

⁴¹ zdroj k textu: HRBATA, Z., FRYČER, J. a kolektiv. *Slovník francouzsky píšících spisovatelů*. Praha : Libri, 2002

generace, např. **A. Sova**, **F. V. Krejčí**, **F. X. Šalda**, **J. K. Šlejhar**, **V. Mrštík** a samozřejmě také **O. Březina**. Cílem tohoto manifestu bylo podílet se na vytvoření nového literárního a nejen literárního umění, schopného oslovit širokou veřejnost a pomoci ji tak orientovat se v umělecké tvorbě a společenském děním. Základními charakteristikami této moderní tvorby byly důraz na důležitost kritiky a její všeobecnou potřebu, snaha o celkovou nezávislost literární a další umělecké tvorby a jasné, jednoznačné názory na politické a společenské problémy tohoto období. Přestože byl tento manifest společně podepsán vícero tvůrci, nestal se z něho manifest s dlouhodobým trváním. Jednotliví tvůrci a signatáři manifestu se posléze odebrali každý vlastní tvůrčí cestou. Významnou roli však i poté sehrávaly různé literární revue vydávané po publikaci „*Manifestu české moderny*“ . Na jeho vydání se podíleli J. K. ze Lvovic a A. Procházka. Předmětem tohoto časopisu byla zejména tvorba významných zahraničních spisovatelů a filozofů (Nietzsche, Verlaine, Baudelaire, Wilde). Jak jména napovídají, „*Moderní revue*“ se stala vzorem pro českou dekadentní tvorbu, která vycházela z reálného pocitu markantního úpadku, kterým na konci 19. století umělci procházeli, především v českých poměrech. Z hlediska literární tvorby zaujímala v tomto období výrazné místo lyrika, která postupovala epickou i dramatickou tvorbu. Zatímco se uplatňuje tento proces lyrizace dramatu a epiky, v básnické tvorbě se verš naopak prozaizuje a do popředí se stále více dostává verš volný.

2. polovina 90. let 20. století je klíčovým obdobím pro vznik českého symbolismu, který je zachycen především v dílech O. Březiny, ale také pro vznik českého impresionismu, jehož osobností v našich končinách představoval A. Sova a jeho poetická tvorba. Všechny tyto nové proudy, směry, názory znamenaly pro nově vznikající literární generaci atraktivitu, ale ani jeden z nich nebyl dokonalým a jednoznačným východiskem. Proto se F. X. Šalda zasloužil o vznik tzv. „*syntetizmu*“ , tedy použití různých kontrastních protichůdných metod jdoucích spolu ruku v ruce. Díky syntetizmu se potom literatura stávala mnohotvárnější a zajímavější. Za zmínku také stojí, že se v českém prostředí na přelomu 19. a 20. století uplatňovala i secese, která hrála také významnou úlohu při sjednocování končícího realismu a nastupujících moderních proudů impresionismu a symbolismu. Ta se neprojevovala pouze v literatuře, ale i v architektuře, módě, malířství a dalších vědních disciplínách. Pojďme si nyní hlavní představitele české literární moderny postupně představit.⁴²

⁴² zdroje k textu: 1. VLAŠÍN, Š. a kol.: *Slovník literárních směrů a skupin*, Panorama, Praha 1983

2. NOVÁK, A. *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc : R. Promberger, 1946

3. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha : Československý spisovatel, 1982

Josef Svatopluk Machar (1864-1942) byl jeden z předních kritiků dosavadní koncepce literární tvorby a postavy básníka. Byl to věčný skeptik, zavrhuje obecně platné ideály, tvrdí, že úloha básníka nespočívá v učení společnosti. „*Zde by měly kvést růže*“, to je nejúspěšnější cyklus básní v podobě příběhů nebo román ve verších s názvem „*Magdaléna*“, to jsou díla, ve kterých se objevují postavy žen s jejich příběhy. Žena byla v Macharově tvorbě častým motivem, zejména pro svou těžší seberealizaci v tehdejších podmínkách. Jeho zájem o ženy pramenil také z toho, že stále hledal, koho by mohl milovat. „*Teta*“, jeden z příběhů sbírky „*Zde by měly kvést růže*“ vypovídá o protikladu mezi poněkud tvrdou neidealizovanou realitou a naivního vnějším pohledem na osud ženy. Hlavní hrdinkou tohoto příběhu je Lína, která je osobností navenek velmi nepříjemnou, antipatickou až nemožnou. Postupem děje však vyplave na povrch, že Lína je osobností jinou, velmi neobyčejnou, silnou, schopnou tvrdošijně snášet nástrahy osudu, překonávat překážky a nástrahy života. Je to žena, jejíž příběh končí steskem nad nepoznáním vlídnosti, vášně, něhy a nad všeobecným nepochopením a odsouzením její osobnosti. „*V záři helénského srdce*“, to je sbírka veršované epiky pojednávající o vybraných důležitých meznících a momentech v historii lidstva. Machrova tvorba je plná prvků pojednávajících o antickém období, ve které spatřuje vrchol lidského kulturního zázemí. Báseň „*Skytové*“ z výše uvedené sbírky připodobňuje situaci, kdy perský král Dareus usiluje o podmanění si okolních území. Skytové se v této básni střetávají s Peršany, ovšem místo očekávaného vítězství se dobytelské jednotky stáhnou. Toto setkání dvou rozdílných kultur na bitevním poli, doprovázené symbolickými dary, je přesvědčivým poselstvím pro obě vojska, která přijímají vytyčenou krajní mez.⁴³

Další významnou osobností české literární moderny je **Otokar Březina** (1868-1929). Jeho tvorba je především symbolistická, podobně jako u Machara, který touží po lásce, je u Březinovy tvorby patrný jistý smutek ze života. I on však poznává, že bolest je jistou formou vykoupení a smrt je něco, co přetrvává. „*Svítání na západě*“ je dílo, ve kterém Březina staví do protikladu lidské problémy v běžném životě s vesmírnem. Tyto každodenní problémy pak získávají jakousi kosmickou perspektivu. V díle se objevuje motiv proměny, kterou prochází také autor sám. Autor sám totiž, jako „*vladař snů*“, stejně jako ostatní jedinci, „*stavitelé chrámů*“, dokáží společnými silami zprostředkovat příchod budoucího „*jasného člověka tajuplného*“, který zasedne mezi „*knížata kosmu*“. Výrazně dekadentním dílem je však báseň „*Apostrofa podzimní*“ ze sbírky „*Tajemné dálky*“. I v tomto díle se objevuje motiv kontrastu,

⁴³ zdroj k textu: OPELÍK, J., a kol. *Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce. 3/I. M-O*. Praha : Academia, 2000

tentokrát mezi časem a prostor, který představuje kontrast mezi létem a zimou, což je možné chápat jako hranici mezi životem a smrtí. Dalším výrazným motivem je v tomto díle motiv barevných opadaných listů, které v první části symbolizují život, který pokračuje, vrcholí a končí. Druhá část díla pojednává o tomto listí opět jako o protikladu tohoto života, a sice v podobě blížícího se konce zimního ročního období – smrti. Posledním dílem, které bezpochyby stojí za to uvést, je báseň „*Doupata hadů*“ ze sbírky „*Stavitelé chrámu*“. Jejím hlavním tématem je souhrn kontrastů v podobě obrazu rozkvetlých sadů a zahrad, velmi rozvoněných, hýřících barvami, které se během pár okamžiků změňí v představu zlých a nebezpečných plazů. Tato kontrastní proměna však dlouho nevydrží a motiv krásného sadu se opět vrátí.⁴⁴

Březina a Machra si byli svou tvorbou velmi podobní, kdo je však předčil zejména rozsahem své tvorby, byl **Antonín Sova** (1864-1928). Sova se zabýval psaním veršů i prózy, ve svých dílech líčil všední, běžné a ničím výjimečné momenty. „*Je večer světlý*“ ze sbírky „*Soucítí a vzdor*“, je typickou básní pojednávající o těchto momentech. Hlavním motivem v této básni jsou především smyslové dojmy: vůně, proměňující se světlo, barvy, vlhkost, svěžest, mlha ... všechny tyto smysly jsou v daném momentu velmi výrazné, ale také velice rychle pomíjejí. V Sovově díle hraje významnou úlohu krajina a její různé podoby. Tato krajina se však často prolíná s lidskou duší. Symbolismus je v jeho díle patrný ve spojitosti s přírodou, sny, životním souladem a vzpomínkami na prožitá setkání a lásky. Tento motiv je patrný především v básni „*Ještě jednou se vrátíme*“, motiv vzpomínkový zde jde těsně vedle motivu přírody, často se jejich cesty protnou. Dalším z děl tohoto autora je „*Kdo vám tak zcuchal tmavé vlasy*“. Jedná se o podobu vnitřního dramatu plného fantazie. Tato fantazie se projevuje zejména otázkami postrádajícími odpovědi, často se objevují také velmi protichůdné pocity. Další Sovovo významné básnické dílo „*Vybouřené smutky*“ je podrobně rozebráno v následující empirické části této bakalářské práce. Kromě poezie se však Sova věnoval také próze. Jeho snahou bylo i vytvoření nového prozaického útvaru dle norem moderní tvorby. Snažil se koncentrovat se na vystižení osobnosti moderního jedince a dílem, ve kterém se tento motiv objevil, byl „*Ivův román*“.⁴⁵

⁴⁴ zdroje k textu: 1. NOVÁK, A. *Zvony domova a Myšlenky a spisovatelé*. Praha : Novina, 1940

2. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha : Československý spisovatel, 1982

3. FORST, V., a kol. *Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce. 1. A-G*. Praha : Academia, 1985

⁴⁵ zdroje k textu: 1. NOVÁK, A. *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc : R. Promberger, 1946

2. VLAŠÍN, Š. a kol.: *Slovník literárních směrů a skupin*, Praha : Panorama, 1983

Osobností, která se ve svých dílech zabývala především zvukovou stránkou poetických počinů, byl **Karel Hlaváček** (1874-1898). Jeho úvodním dílem byla sbírka „*Sokolské sonety*“, tu však velmi brzy vystřídal další sbírka s názvem „*Pozdě k ránu*“, v níž se často objevují melancholické až nostalgické pocity a motiv pohybu. Tento motiv očekávaného pohybu se projevuje prvky otrnulosti a skrývají v sobě symbol proměny. Hlaváček klade ve svých básních důraz zejména na melodie, eufonii a popisy zvuků různých hudebních nástrojů. Jedním z děl zabývajících se tímto motivem je báseň „*Hrál kdosi na hoboj*“. Tato báseň však nebyla vydána v žádné jeho sbírce, která by vyšla za jeho života. V básni se nacházíme těsně pře setměním, tedy na přelomu dne a noci, územně se nacházíme na pobřeží, čili na rozmezí pevniny a vodní plochy. Hoboj a jeho zvuky se v básni objevují na začátku každé strofy, všude víceméně ve stejné intenzitě, popřípadě s malými obměnami, v závislosti na rozvoji hudební fantazie. Báseň je tajemná, temná, smutná, pomíjivá, připomíná „*píseň beze slov*“. Opět se je zde možné setkat s otázkami bez odpovědi a zvýrazněného pocitu jedinečného zážitku. Sbíрка „*Mstivá kantiléna*“ a do ní patřící báseň „*Do pusté naší krajiny...*“ je opět souhrou výše zmíněných motivů temnoty, tlumených zvuků, originálem pro tuto sbírku jsou však postavy tzv. „*trusů*“, tedy chudých holandských šlechticů, kteří se postavili na protest proti španělské okupaci Nizozemska v 17. století. Tito greusové zaujímají v díle symbol přání pomstít se. Znovu zde také nalezneme motiv pohybu, jehož představiteli jsou právě tyto trusové, otrnulost zde naopak nalezneme v motivu krajiny.⁴⁶

Báseň, prozaické útvary, kritika, to jsou slova dokonale vystihující tvorbu dalšího českého modernisty, **Jiřího Karáska ze Lvovic** (1871-1951). Tento literát byl především zastáncem šokující otevřenosti ve svých dílech. Tato otevřenost byla také důvodem zákazu jeho prvotiny „*Sodoma*“. Tato sbírka, vzhledem ke svému obsahu, byla vydána teprve deset let po jejím napsání. Báseň „*Jsem dítě Sodomy*“, která je součástí sbírky „*Zazděná okna*“, také obsahuje mnoho dekadentních motivů. Důležitým prvkem pro tuto báseň je však číslo šest, které celou tuto báseň provází. Báseň má šest slok, nemá rýmy, namísto nich se vždy opakují poslední slova veršů první sloky. Je jich samozřejmě tak šest a v samém závěru básně se objevují v náhodném pořadí, ale vždy na konci poloveršů či veršů. Těchto šest opakujících se slov má za úkol vytyčit základní myšlenky celé básně, leč poněkud sevřenou formou.

⁴⁶ zdroj k textu: SOLDAN, F. *Karel Hlaváček, typ české dekadence*. Praha : Kvasnička a Hampl, 1930

Přejdeme-li od poezie k próze, je nutno zmínit Karáskovo dílo „*Gotická duše*“, které je psáno formou monologu. Hlavní postavou je zde mladý šlechtic trpící mentálním onemocněním. Objevuje se zde motiv večerních rozezvučených zvonů a centra Prahy. Motiv zvonů se zde objevuje zejména proto, aby bylo možné vylíčit zásadní momenty dějin zemí a tragiku minulosti v podobě probouzejících se umrlců.⁴⁷

Poslední a troufám si říci nejvýznamnější osobností české literatury a všeobecného dění v tomto období společenských změn byl **František Xaver Šalda** (1867-1917). Omezenost a malost kultury a s tím spojenou povahu a jméno tehdejšího básnictví a ostatních uměleckých disciplín vyjadřoval svou kritikou. Byla pro něho důležitým tvůrčím aktem, Jeho teorie, že literární dílo se stane plnohodnotným počinem až když si ho čtenář přečte, stejně jako spojitost lidského života s uměním, daly běžnému jedince možnost proniknout do hlubšího pochopení skutečnosti. Šalda proto vytváří svůj vlastní útvar – esej, konkrétně kritický esej. Tento esej je jazykově velmi propracovanou záležitostí, pojednává o vážných otázkách lidského života a zachycuje autorovu otevřenost a duchovní volnost. Objevují se v něm prvky evropské moderní tvorby i filozofické a psychologické myšlenky. Tyto eseje jsou sdruženy ve sbírce „*Boje o zítřek*“, ve kterých pojednává o názorech na umění a jeho vztah k vlastnímu životu. Tyto motivy se objevují zejména v eseji „*Hrdinný zrak*“. Podobně jako Machar se i Šalda zabývá problematikou žen. „*Žena v poezii a literatuře*“ je esej pojednávající o tomto tématu. Šalda se zde snaží velmi neobvyklým způsobem nastínit kulturní přínos ženy, zejména v oblasti citové. Vnímá ji jako prostředek k prohlubování mezilidských vztahů.

V souvislosti s romantismem, který byl rozebírán v předešlé kapitole, je třeba zmínit Šaldovu esej „*Mácha snivec a buřič*“, která shrnuje celé jeho studium tohoto tvůrce. V díle se objevují klíčové charakteristiky Máchovy tvorby, navíc jsou zde vytyčeny skutečnosti, které zůstávaly v pozadí pozornosti. Šalda vnímá Máchu jako básníka kosmického a v díle je možné shledat množství argumentů potvrzujících toto jeho tvrzení.

Šalda byly bezesporu velmi vlivným autorem, a protože byl významným, nejen negativním, kritikem, dokázal také ocenit ostatní tvůrce. Učinil tak v díle „*Šaldův zápisník*“, do něhož

⁴⁷ zdroje k textu: 1. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha : Československý spisovatel, 1982
2. FORST, V., a kol. *Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce. II. K-L*. Praha : Academia, 1985
3. TOMEŠ, J., a kol. *Český biografický slovník XX. století : II. díl : K-P*. Praha ; Litomyšl : Paseka ; Petr Meissner, 1999

sám přispíval a v němž zveřejňoval básnickou, prozaickou tvorbu i kritickou tvorbu. Jako kritik byl veskrze výjimečný.⁴⁸

1.8 SHRUTÍ MODERNÍ LITERÁRNÍ TVORBY

Počátky nově vznikající moderní literární tvorby se datují do 2. poloviny 19. století. Podobně, jako tomu bylo i v při vzniku romantismu, tyto nové literární směry mají své původce ve Francii. Toto období bylo charakteristické odvrácením se od aktuálních společenských problémů, důraz byl kladen na originalitu každého tvůrce, subjektivitu v jeho tvorbě a s tím související bohémský přístup k životu. Tito moderní tvůrci se pokoušeli o odvrácení pozornosti čtenáře od popisu povrchu různých jevů, skutečností a viditelné reality do nitra. Vznik těchto nových moderních literární směrů zasáhl především poezii, jednalo se o poezii dekadentní, symbolistickou a impresionistickou. Projevem této literární tendence u nás byl Manifest České moderny z roku 1895 a založení stejnojmenného spolku, ve kterém se sdružovali mladí literáti, kritičtí vůči současnému stavu literární tvorby a společnosti jako takové. Umělci sdružení v Manifestu České moderny se zabývali otázkami z politiky, umění a společnosti, hlásali odvrát od dosavadních literárních směrů novoromantismu a realismu, kterému vytýkali přílišnou objektivnost a povrchní pravdu. Vnitřní pravda, osobité pojetí tvorby, subjektivita, originalita, kritika, to byly hlavní charakteristické rysy evropské a české moderní tvorby. Nejvýznamnějšími představiteli nových směrů byli tzv. prokletí básníci, kteří byli nepochopeni a neuznáváni tehdejší společností, kladli důraz na individuální a neobyčejné zkušenosti, překonávali tabuizovaná témata a proto byli pro svou tvorbu haněni a svým životním postojem a vnímáním společenské reality pobuřovali měšťáckou morálku. Tato měšťácká společnost totiž uznávala hodnoty a ideály pro ně neuznatelné. Tito básníci kritizovali nejen rychlé životní tempo, stále patrný konkurenční boj ve společnosti, ale i pesimistický životní pocit a beznaděj. Proto se v literární tvorbě projevila významně i filozofie tehdejší doby, která se odráží právě v proměně obzvláště poetických směrů, které se staly rozmanitějšími nejen vznikem nových žánrů, ale i nových východisek a prosazováním nových estetických hodnot. Shrňme-li tyto nové literární směry ještě jednou, musíme jednoznačně potvrdit, že soustředění se na vnitřní život jedince, jeho pocity a celková sensibilita, tedy citovost smyslů a nervů na podněty, právo na vlastní subjektivní vidění světa,

⁴⁸ zdroje k textu: 1. NOVÁK, A. *Zvony domova a Myšlenky a spisovatelé*. Praha : Novina, 1940
2. TOMEŠ, J., a kol. *Český biografický slovník XX. století : III. díl : Q–Ž*. Praha ; Litomyšl : Paseka ; Petr Meissner, 1999

pravdivé a skutečné vyjádření osobních zážitků, skutečností a nálad, to vše vypovídá o nových literárních směrech v Evropě i u nás.

2 EMPIRICKÁ ČÁST

Empirickou část této bakalářské práce tvoří podrobná analýza romantického básnického díla „*Máj*“ od Karla Hynka Máchy a symbolistické básnické sbírky Antonína Sovy „*Vybouřené smutky*“.

2.1 Karel Hynek Mácha - *Máj*

Karel Hynek Mácha se narodil 16. listopadu 1810 v Praze v rodině drobného řemeslníka, mlynářského pomocníka a později i malého obchodníka. Mácha byl také křtěný německým jménem Ignaz, jehož českým ekvivalentem je právě jméno Hynek. Studoval na různých školách a na gymnáziích. Silně ho ovlivňovala červencová revoluce roku 1830. Roky 1833-1836 jsou obdobím jeho tvůrčí fáze. Mácha zemřel 6. listopadu roku 1836 po skončení studia práv. Ironií je to, že pohřeb se uskutečnil v den, kdy se měl oženit. Dalším smutným faktem je, že na všeobecnější uznání si „*Máj*“ a celé Máchovo dílo muselo počkat více než dvě století. Z tohoto stručného životopisu vyplývá, že neměl příliš mnoho času na svoji tvorbu, zemřel totiž v pouhých 26-ti letech.

Lyrickoepická básnická povídka „*Máj*“ je vyvrcholením Máchovy tvorby, jeho zápasu o vyjádření podoby světa, který se mu zjevil. Básník popisuje a odsuzuje společnost, která zničila nejedno lidské štěstí. Mácha se pokusil utlumit tuto otevřenost vlastní skladby třemi zásahy: věnováním Hynkovi Kommovi (pekařovi a majetnému měšťanovi), zařazením básně „*Čechové jsou národ dobrý*“ a „*Výkladem Máje*“. „*Výklad Máje*“ strhává pozornost na oslavu krásy květnové přírody. Samotné dílo „*Máj*“ není zařazeno ani do jednoho z výše uvedených okruhů a nachází se v samém úvodu knihy. Je to veršované dílo, jehož verše jsou prerušeny dvěma intermezzy. Je dále rozdělené do čtyř částí, které slouží k přirovnávání květnové přírody. Děj sa odehrává u města Doksy, mezi horami a na hradě Bezděz. Četné zastoupení přírody v tomto díle však představuje pouhou kulisu, vlastním obsahem celého tohoto poetického díla je hluboká filozofická reflexe, z toho důvodu je také samotný děj nastíněn velmi zamženě.

V souvislosti s jazykovou stránkou díla „*Máj*“ lze konstatovat, že se autor pokoušel oslovit čtenáře krásou básnického slova. Jedná se o rytmické dílo a zvuková stránka veršů spolu se zvukosledem a postupným obměňováním významové stránky slov, dále pak četným výskytem popisných adjektiv a jiných neobvyklých přívlasků, volením sloves vyjadřujících pohyb a dramaticnost okamžiku a velmi působivým začleněním protikladů, z něho udělaly jedno z předních a proslavených poetických děl období romantismu.

Tato tragédie původně tří jedinců se postupně stala tragédií obecně lidskou. Je to patrné zejména otázkami, které autor vkládá do Vilémových úst, a které se považují za jakousi obžalobu celé společnosti, jež nejedná vždy v harmonii s přírodními zákonitostmi. Máchovým záměrem nebylo pouze poukázat na potřebnou lásku k zemi, nýbrž i jeho zarytou víru v postupné začlenění člověka do přírody a jeho soulad s ní. Přestože prožívá hlavní hrdina vztek a zoufalství, neobrací se k náboženské pokoře, Máchovým cílem nebylo, aby se kající se jedinec neupínal na víru v Boha a náboženství. Báseň završil autor politováním nejen Jarmily a Viléma, ale i sebe sama a v ukončil tak báseň „*Máj*“ třemi jmény: „*Hynku! Viléme! Jarmilo!!!*“

Následující řádky přinášejí podrobný popis děje díla „*Máj*“ zároveň s výkladem vybraných promluv jednotlivých postav, charakteristikou prostředí a autorovým vlivem na dílo samotné.

Úvodní část děje tohoto Máchového významného literárního počínu se už podle názvu uskutečňuje první májový den a jeho úlohou je zobrazovat lásku v přírodě oproti divoké lásce člověka. Pojednává o vyčkávání jedné dívky, Jarmily, na svého milého, Viléma, a o tom, že se dozví, že ho kvůli ní popraví, přičemž velmi esteticky popisuje okolní krajinu: První zpěv začíná popisem tohoto májového večera, jak básník praví: „*byl lásky čas*“.

Popisuje se zde čekání dívky, která sedí pod dubem a je zahleděna do rozlehlého jezera. Básník ji popisuje jako padlého anděla. Z dlouhého čekání dívka poznamenává: „*On nejde! – už se nevrátí! – Svedenou žel tu zachvátí!*“. Po vyřknutí této věty se najednou k dívce přibližuje loďka, kterou jakoby v extázi přivolávala. Z loďky vystoupí muž, posel, o němž se domnívá, že se jedná o jejího milého Viléma, ale v momentě, kdy měsíční svit osvítí jeho tvář, zjišťuje, že to Vilém není a vysloví následující slova: „*Ha!, Běda mi! ; Kde Vilém můj?*“. Muž, který k ní přišel, jí však donesl zvěst o jejím milém. Tvrdí: „*On hanu svou, on tvoji vinu se dozvěděl; on svůdce tvého vraždou zavraždil otce svého*“. Tento posel dále

zvěstuje trest smrti jejího milého, který se bude konat hned následující den. Ten den skoná strašný lesů pán, tedy Vilém. Kromě toho ji za jeho a její vinu zaklíná. Posel vzápětí odejde a hrdličky začnou cukrovat jméno provinilé: „*Jarmilo! Jarmilo! Jarmilo!*“. Tuto vinu a stud Jarmila nesnese a skočí do jezera.

1. zpěv - ukázka:

*Byl pozdní večer - první máj –
večerní máj - byl lásky čas.
Hrdliččin zval ku lásce hlas,
kde borový zaváněl háj.*

*Za růžového večera
pod dubem sličná děva sedí,
se skály v břehu jezera daleko přes jezero hledí*

Přejdeme-li k druhé části básně, do druhého zpěvu, setkáme se s autorovým popisem Viléma před popravou, poslední chvílí života a uvědomění si svého činu: Začíná popisem větru, který vane kolem věznice a popisuje jednoho z odsouzených vězňů. Vězeň se dívá do dálky noci a zamýšlí se nad svou milou, pro kterou tu nyní je. Myslí si, že truchlí, ale tuto myšlenku okamžitě zavrhne. Vězeň ve svých snech, jak popisuje básník, prožívá zas své mládí. Vzpomíná také, jak byl svým otcem vyhnán a jak se stal vůdcem loupežnické družiny a strašným lesů pánem. Vzpomíná také na svou lásku k jedné dívce, kvůli níž zavraždil jejího svůdce, svého otce. Nejlépe je to vyjádřeno slovy: „*Sok – otec můj! Vrah – jeho syn, on svůdce děvčete mého!*“. Říká si, že byl životem nalákán potrestat jeho vinu. Dále opět popisuje svou milou jakožto svou kletbu. Popisuje také zítřek, tedy svou smrt a vyptává se na smysl svého toužení na zemi. Vězeň, Vilém začíná omdlávat. Mezitím k němu přichází strážný, aby se na něho podíval, ale on se opírá o stůl a vykřikuje: „*Duch můj – duch můj – a duše moje!*“. Po tom, co si na něj strážce posvítíl a on absolutně nereagoval, vstoupí dovnitř a prohlíží si ho. Je nehybný, přikládá tedy ucho a slyší, že vězeň šeptá svou pověst dál. V okamžiku, kdy se strážce přiblíží ještě více, najednou zmlkne, jakoby tvrdě spal. Tím ohlašuje svůj blízký konec. Strážcovi je z toho až do pláče a odchází. Blíží se půlnoc. Básník zde však neukončuje druhou část a vsunuje intermezzo, v němž se noční příroda chystá přijmout Viléma. Začíná opět popisem krajiny, následuje sbor duchů a po něm hlas, který mluví o přípravě na přivítání a uvedení strašného lesů pána mezi ně. Duchové vynášejí jednu lebku, aby připravili místo pro další, a to lebku strašného lesů pána. Chystají mu stan. Říkají

si, že pokud zítra znovu nastane půlnoc a oni dorazí, přivítají ho mezi sebe pohřbem. Básník dále popisuje duchy, přírodu, čas, noc, hory a také vyjmenovává dary, které se duchové chystají odevzdat popravenému. Rozednívá se a oni odcházejí. Tímto momentem končí celá druhá část.

Třetí zpěv je vyvrcholením druhého a vyobrazuje přírodu, na níž odsouzení hledí a samotnou popravu. Celé to začíná popisem přírody. Pokračuje to popisem hluku, který se valí k bránám, do kterých náhle vtrhne vojenský pluk volným krokem a vede zločince. Dav stojících lidí je náhle zticha. Je slyšet pouze to, jak vězně obviňují z různých činů. Zločince vedou na břeh jezera k malému pahorku a nechají ho tam stát. Dav je už úplně tichý. Odsouzenec vzpomíná na dětství, které tu prožil. Najednou mu však začíná blednout tvář, slzy se mu spouštějí a on hledí pouze do dálky. V tomto momentě autor opět začíná popisovat přírodu. Vězeň začne promlouvat k přírodě, poté najednou zmlkne a začne plakat. Kat je již přichystaný s mečem. Vězně přiloží k pařezu a setne mu hlavu. Tak končí život Viléma – strašného lesů pána. Je už velmi pozdě večer, je druhý máj a hrdličky cukrují: „*Viléme! Viléme!! Viléme!!!*“. Zde básník vkládá v pořadí druhé intermezzo. Jak tomu bylo i v předešlých částech, opět popisuje přírodu, les a jeho odezvu na smrt svého vládce. Básník stále píše: „*Pán náš, vůdce skonat! – skonat!! – skonat!!!*“. Jedná se v podstatě o krátkou elegii družiny „*strašného lesů pána*“ i lesů nad mrtvým Vilémem.

3. zpěv- ukázka:

*...pak blyskne meč, kat rychlý stoupne krok,
v kolo tne meč, zločinci blyskne v týle,
upadla hlava - skok i - ještě jeden skok -
i tělo ostatní ku zemi ted' se skloní.*

Ve čtvrtém zpěvu autor poukazuje na původ Viléma a Jarmily a popisuje rodiště a tedy místo i přírodu, kde žil Vilém po uplynutí přibližně sedmi let. Byla půlnoc a pocestný, pravděpodobně sám básník, který tuto část věnoval zřejmě sám sobě, přišel k Vilémovu stanu a spatřil jeho bledou lebku. Popisuje, jak seděl spolu s kostlivcem a jak na ně působila příroda, byl znovu první máj. V této části také kompletně v rychlosti zrekapituluje utajeně celý děj a klade si otázku týkající se lásky. Nejlépe je to vidět na slavných závěrečných slovech: „*Hynku! – Viléme!! – Jarmilo!!!*“ V této poslední části vysvětluje básník stěžejní myšlenku celého díla:

„Idejí je oslavít překrásnou májovou přírodu a lásku“, přičemž ji staví proti rozdílným dobám lidského života rozdělených na zmíněné části (zpěvy).

4. zpěv- ukázka :

*Krasný máj uplynul, pohynul jarní květ
a léto vzplanulo- pak letní přešel čas,
podzim i zima též- i jaro vzešlo zas
až mnohá léta již přenesl časů let.
Je pozdní večer- první máj
večerní máj - je lásky čas,
hrdliččin zve ku lásce hlas
„ Hynku! – Viléme !! – Jarmilo !!!“.*

V souvislosti s charakteristikami vystupujících postav je třeba podotknout, že Jarmila , tedy Vilémova milá, je ostudná žena, která se nechala svést a později lituje svou vinu a nesnese ji. a spáchá sebevraždu. Vilém – Jarmilin milý, strašný lesů pán, nerozvážný, zatracen svými rodiči a společností tak nucený stát se loupežníkem a myslící si být rukou osudu. Je přemýšlivý loupežník, který nechtěně zabije svého otce a zemře spolu s ním. Jeho otec, tedy rival, je též ostudný a prakticky se zabije spolu s Vilémem. Dalšími významnými postavami jsou bezesporu Hynek, poutník, který neustále navštěvuje místo popraviště Viléma, dále kat a samozřejmě příroda v podobě duchů a v neposlední řadě také sám básník.

Rozbor Máchova mistrovského díla „Máj“ lze zakončit slovy, že se jedná prvotřídní umělecký výtvar s bohatým myšlenkovým obsahem, který dal počátek novému tvůrčímu období v následné české i světové poezii. Význam Máje není ovšem jen v jeho hlubokém myšlenkovém obsahu, ale také v uměleckém mistrovství díla, které zahájilo nové období ve vývoji české poezie.

2.2 Antonín Sova - Vybouřené smutky

Antonín Sova se narodil 26. února 1864 v Pacově. Jeho dílo neslo prvky nejen končícího realismu, ale výraznými prvky v celé jeho tvorbě byly prvky symbolistické a impresionistické. Postupem času začala jeho tvorbu ovlivňovat přírodní, společenská a

subjektivní, intimní lyrika. Přírodní lyrika je spjata především s jihočeským krajem, milostná poezie, kterou také tvořil, má formu písní.

Sova svými díly útočil proti společnosti a dával najevo protispolečenské postoje celé mladé generace. V jeho dílech se zároveň objevuje vlastenectví a hledání morálních a společenských hodnot.

„*Vybouřené smutky*“ jsou Sovovým symbolistickým dílem z roku 1897. Původně se „*Vybouřené smutky*“ skládaly pouze z 15-ti básní, současně s touto sbírkou však Sova psal také sbírku „*Vybouřené smutky II....a skizzy k nim*“. Oba tyto celky byly publikovány až po roce 1920.

„*Vybouřené smutky*“ (1897) jsou výrazně symbolistické poetické dílo s dekadentním nádechem. Jak je patrné, je psáno na samém konci významného a na zlomové události velmi bohatého 19. století. Je to století plné společenských problémů a všeobecné skepse z aktuálního stavu společnosti. Tak jako většina dekadentních a symbolistických tvůrců, touží po celkové změně i Antonín Sova. Svůj odmítavý postoj k současnému stavu společnosti zároveň s úplnou ztrátou víry a naděje lidského jedince vyjádřil v podobě veršů plných individualismu a kritiky i ve verších sbírky „*Vybouřené smutky*“. Jeho názory ztělesňuje postava revolucionáře a rebela, který je však ve svých postojích příliš odlišný na to, aby se mu podařilo zcelit celé lidstvo. Pěstuje v sobě proto k lidstvu zlobu a nepochopení, našťavaný a silně negativistický odmítá a straní se veškerého veselí a projevů positivity, které pro něho představují onen úpadek společnosti. Odmítán a nepochopen okolím se odebírá do přírody a stává se poutníkem. Tato lyrická příroda však nepředstavuje nic reálného, opravdového, takto vyobrazená by totiž žádná příroda býti nemohla. Jedná se totiž o přírodu existující v autorově hlavě a nitru, kde si autor vytváří vlastní chladnou pustinu, své tzv. „*hory Snů*“. Základním okruhem v básnickových verších v tomto díle je Sever, nalézáme zde proto mnoho s ním spojených vazeb, Sever je totiž pro typicky lyrického hrdinu symbolem dokonalosti. Nachází zde duševní pohodu a klid, pozoruje kolem sebe nehybnost, ticho, což evokuje právě onen klid, nikoliv však slast.

Náměty přírody jsou dílem „*Vybouřené smutky*“ téměř protknuty, vystupují zde jako symboly, nastinují ponurou atmosféru, působí velice sklíčeně až depresivně. Těmito symboly jsou především hory a jejich výška a majestátnost, zamlžené dálky na horizontu, vyprahlé planiny, obrovské vodní plochy – moře i oceány ... všechny tyto symboly vycházejí

z autorovy chladné a tvrdé duše. Tato chladnost a tvrdost má původ v lidském opovržení. Autor v této chladné a zatrpklé duši skrývá bolest a žal právě z tohoto všeobecného nepochopení a opovržení. Veškerý tento vnitřní žal vyplouvá na povrch až po autorově příchodu na „hory Snů“, kde se cítí lépe a vnímá toto místo jako své nové působiště. K lepšímu pochopení autorových pocitů před příchodem na „hory Snů“ poslouží následující verše:

*Poutník jsem vyštvaný morovým puchem království.
Surové křiky vlní se plazivě pod sluncem horkým,
na dlažbách ulic a v kramářských stuchlých dírách
gorilí zuby na sebe brousí stranická Hloupost.*

*Odcházím smrtelně raněn. V Hory Snů, po jejichž hřbetu
Laviny valí se rostoucí, v mravenčí říti se Města,
v černá ta Města Bolesti, na staré, prokleté Chrámy,
na staré Bohy a na lživé Masky a na puklé Erby.*

*V makrokosmické Hory! Tam věků kde řevy hučí,
rytmické, solné jež bičují vlny zádumčivé,
v Bezvládí lidských mocí, řídkým šlehavým vzduchem
kde mohu do hloubky vzkřiknout vězněným Já!*

Výše uvedené verše pochází z úvodní části celé sbírky s názvem „*Emblem knihy*“. Tyto verše reprezentují autorovu snahu o únik, únik ze reálného světa, který ho obklopuje. Tento motiv se však neobjevuje pouze v této části básnické sbírky, je zastoupen také v části „*Bizzarní sny*“, kde se projevují zejména v pocitech lyrického hrdiny, který zoufalý z toho co se ve společnosti dělo a čemu společnost aktuálně čelí, opouští své útočiště a odplouvá se svou polovičkou pryč z domova. O tomto námětu vypovídají následující verše:

*Já řekl ní: »Nemůžem ničeho čekat od toho Žití,
od Země této a od těchto Nebes a od těchto svatých.
Mně hnusny jsou Dnešky, kam minulost výsměšné ozvěny hází,
pojd' se mnou, nejdražší, svět jiný znám, zjevil se mé duši.«*

*A řekl jsem: »Rozluč se se vším a odejdem (jakoby nic),
když matka spí a otec v krčmě a když páchne město blátem.
Po špičkách... odhodím zbraň, tu kterou jsem chystal v horečce
na svou i na tvoji hlavu... tak... teď jsem ji zahodil navždy!*

V části „*Bizzarní sny*“ se, jak je patrné z předešlých veršů, objevuje motiv ženy. Lyrický hrdina hledá spolu se svou vyvolenou nové lepší útočiště, v jiných částech sbírky, například v části „*Smutek Satanův*“, představuje postava ženy naopak překážku, překážku v jeho putování na „hory Snů“. V jedné části tedy vidí hrdina v ženě sobě rovného, v jiné části

naopak jako cosi nepotřebného. Důkazem této skutečnosti může být i úryvek z části „*Smutek Satanův*“:

*V nízké Ženě kdy vzbudil nenávisť k Duši,
k Duši jež silnou být chtěla, objímat Dálky,
v záhadách tajemství postřehnout oddech boha,
najít posléz a spojit se navždy s ním
proti Němu, proti Němu, Satanu...*

Důležitý pro sbírku „*Vybouřené smutky*“ je také fakt, že stále zmiňovaný autorův (hrdinův) útěk na idealizované „*hory Snů*“ neznamena pouze útěk od reality všedního dne jako takový, ale i určitou formu protestu a to jak k jeho bezprostřednímu okolí, tak i k období, v němž žil svůj život a v neposlední řadě také ke stavu, v jakém se celá společnost nacházela. V návaznosti na toto tvrzení lze podotknout, že symbolika obsažená v díle „*Vybouřené smutky*“ se dá rozdělit do dvou typů, jedním z nich je symbolika osobní, symbolika intimní, symbolika autorova a druhým typem je symbolika společenská, neboli dobová. Tyto dva typy symboliky však bývají reprezentovány často podobnými, někdy i shodnými symboly, přičemž symboliku osobní vyjadřuje autor svými vnitřními pocity a myšlenkami, zkušenostmi a zážitky spojenými zejména s negativním stavem jeho duše, symboliku společenskou vyjadřuje autor skutečnostmi, které se kromě něho týkají celé společnosti a stavu, v jakém se nachází. Sova je proto definován jako jeden ze symbolistů, jejichž cílem není pouze popis jednotlivých charakteristik různých projevů, nýbrž průnik do samotné esence daného faktu. To se projevuje také v díle „*Vybouřené smutky*“, které obsahují mnoho nekonkrétních jevů a není proto příliš obtížné tyto jevy odkrýt a pochopit. Je to dáno i tím, že básník některé symboly v tomto díle přímo odkrývá pomocí velkého počátečního písmene, např.: ...*Město, Země, Dálky, Tajemství, Triumf, Duše, Život, Osud, Noc, Řeka, Satan, Kristus, Orel apod. ...* Všechny tyto symboly lze považovat za symboly běžné, obecné, všem dobře známé, často i nadčasové. Takto vyznačené symboly v díle však mohou působit natolik abstraktně, že mohou udělat z veršů „*Vybouřených smutků*“ verše velmi nekonkrétní. Tato abstraktnost v Sovově díle však poukazuje na fakt, že se autor při svém psaní ubírá na cestu hledání a poznávání sebe sama, což jde ruku v ruce v jeho přání zmapovat veškeré důležité lidské prožitky, zkušenosti a hodnoty. Celé dílo „*Vybouřené smutky*“ obsahuje také dekadentní prvky, jedná se především o motivy rozkladu, smradu, puchu, hnutí, obdivování Satana a odklonu od náboženské víry, což je také projeveme Sovova individualismu v tvorbě.

„*Vybouřené smutky*“ jsou bezpochyby dílem obsahující četné známky pesimismu. Je to způsobem zejména tím, že autor, který je na cestě poznání sebe sama a útěku před realitou všedního dne, nenachází na této své cestě nic pozitivního, co by mu zabránilo tuto pouť

přerušit. Autor tak přichází o poslední iluze o víře k člověku, což následně postupuje i k negativním myšlenkám vůči víře k Bohu, o čemž vypovídají následující verše z části „*Bizzarní sen*“:

*Neb že tě od mládí oblékali jako loutku pro hračku mužů,
pro domácí rozkoš břichopásků a vilná těla měšťáků!
Nezapomeň, kterak chtěli, aby tvá duše byla slabá, slabá,
pod dechem hříchu aby hledala Krista a Marii!*

Co se týká symboliky intimní, ta je patrná zejména v části „*Kondor*“, který představuje dravého ptáka symbolizujícího chudobu, strast a bídu, která velmi ovlivnila samotného autora. Tento bídný pocit beznaděje má původ v jeho osamocení a prohraným soubojem s aktuálním stavem ve společnosti. Tento pocit bídy však bývá občas narušován pozitivními momenty, z nichž jedním je i momentální přítomnost ženy nebo přátel:

*Jen když prosté duše přijdou
se smíchem tak bouřlivým,
jen když řinkne číše s vínem,
žena láskou zapláče,
divoce mé čelo zlobá:*

—

*tu se vztyčí v srdci mém,
zdvihne křídla, vzbudí echa, odletí*

...

A nepřekáží.

Ve výčtu symbolů obsažených v tomto díle bylo zmíněno, že důležitým symbolem „*Vybouřených smutků*“ jsou symboly velkých vodních ploch a toků. Část „*Řeka*“, která představuje velký vodní tok už ve svém názvu, pojednává o autorově čisté duši procházející evolucí od šťastného pozitivního dětství s postupně hromadícími se negativními zkušenostmi a prožitky a narůstajícím pesimismem. Jedná se opět o projev intimní lyriky v díle:

*Byla jak dítě –tenký byla pramének
blýskavý mezi hrubozrným pískem.*

—

*Ó příliš důvěřivá, sešeřenou nocí,
když za ní lesy dozpívaly píseň,
v měsíčnou pláň se z roklí vylila.*

Ó chtěla grandiosní klenbu nebes

*a kosmos teplým klidem svítící,
hvězd píseň vyzpívanou Neznámému
roztřásti na své hladině*

*a slávu Noci před zrozeným dnem
a jeho stopu zlatou!?*

Tento vodní tok, původně čistý, teče podobně jako básníková duše, tak jako básník přáchází o iluze, ztrácí řeka svou čistotu, je znečištěna podobně jako básníkově nitro a plavou v ní mrtvá těla stejně jako v básníkově duši plave nepochopené krutosti tehdejšího světa.

Přesto je možné říci, že se v Sovových „*Vybouřených smutcích*“ kromě negativity, deziluze, nechuti, nenávisti, objevují i pozitivní motivy, jakými jsou například projevy naděje související s doufáním v nápravu společnosti a pozitivní očekávanou budoucností. Podle autora (hrdiny) je skutečně možné, aby lidstvo dospělo k uvědomění si a k celkové nápravě. Nebude se to podle autora týkat celého, ale jen vybraných pokornějších jedinců, kterým na této cestě pomůže moderní víra. Tento motiv je patrný zejména v části „*Meditace*“, pojednávají o něm tyto verše:

*Sny, všechny sny zmlknou před nových duší snem
a ve chrámech Bůh se zachvěje před nových Bohů vpádem.*

*To bude ticho a teskno a prázdno! Já včera rozvítý
až půjdu a poznám, že odkvétám právě dneska.
A zamknu svůj chrám a zvony mé budou rozlity
a světla má nebudou hořet a prázdna bude má stezka*

Tento motiv naděje ze světlých zítřků autor zřejmě nastiňuje nadcházející putování do „*Údolí nového království*“.

Závěrem rozboru básnického díla „*Vybouřené smutky*“ je možné říci, že se jedná o dílo výrazně symbolistické, plné společenské kritiky, plné abstraktnosti, plné intimní a sociální kritiky a polemiky. Objevuje se zde motiv titanismu a autorova individualistického přístupu k tvorbě. „*Vybouřené smutky*“ z roku 1897 jednoznačně patří k nejvýznamnějším a nejslavnějším dílům básníka Antonína Sovy.

2.3 Závěr empirické části

Cílem empirické části bylo zanalyzovat dvě literární díla, jedno z období romantismu a druhé z období symbolismu a dekadence. Autory Karla Hynka Máchu a Antonína Sovu jsem si vybrala záměrně nejen pro to, že jsou vnímáni jako velikáni svého tvůrčího období, ale protože mi je jejich tvorba velmi sympatická, přestože spadá do jiného období a nalzáme

v ní mnoho rozdílů, ale i společných prvků. Přestože psali oba mnou zvolení autoři prózu i poezii, pro svůj rozbor jsem si vybrala dvě poetická díla, a to lyrickoepickou skladbu K.H. Máchy vydanou v roce 1836, která je právem považována za vrcholné dílo českého literárního romantismu, v níž autor zcela vystoupil z obrozeneckého programu 1. poloviny 19. století a pojal ji jako osobní zpověď rozervaného romantického člověka plného nejistot a otázek po smyslu života – „*Máj*“ a básnickou sbírku A. Sovy, na jejímž počátku stojí sám autor jako symbol poutníka, který odchází smrtelně zraněn na „*hory Snů*“. Obrazy odchodů, úniků a útěků od bídné země i pozdější návraty, při nichž je hlásán příchod nového království, to je základem této symbolistické básnické sbírky s názvem „*Vybouřené smutky*“.

V „*Máji*“, jehož hlavní postavou je mladý rozervanec Vilém, který celý život musí těmto rozervaneckým pocitům čelit po celý život, ztrácí vše, co měl kdy v lásce a také to, co pro něho mělo v životě nějakou cenu. K.H. Mácha nechává hrdinu na pospas svému osudu v celém příběhu, který má podobu zpovědi, bez jakéhokoli náznaku na polepšení či vykoupení jeho duše. V důsledku smutných událostí s tragickým koncem se tento hlavní hrdina dostává ve vězení na pokraj reality a vlastního snění. V ten moment je dalšími postavami díla litován, což však pro něho neznamena možnost vykoupení se ze svého osudu. Tragickým romantickým dílem je „*Máj*“ také proto, že v jeho závěru nedochází ke smíru a ke konečnému životnímu naplnění a zadostiučinění, naopak se objevuje zmařená naděje na šťastný život plný lásky.

Lyrická sbírka Antonia Sovy „*Vybouřené smutky*“ je plná autorova vzdoru a odporu vůči upadající maloměšťácké společnosti, sociálním problémům a výrazných rozdílů v tehdejší společnosti. Jedná se o symbolistické dílo s prvky dekadence, v němž autor připodobňuje sám se do hlavního hrdiny, mladého poutníka odmítaného společností, nesoucího těžké břemeno pochroumané duše, toužícího po úniku z reality a nalézajícího svůj vlastní svět, který na této cestě světem užívá symbolů pro rozklad, bídu, deziluzi a zoufalství, které jsou okolo něho stále tak patrné. Jednotlivé básně mají myšlenkovou návaznost a jejich náplní jsou úvahy o problémech, přích a vzájemných vztazích mezi individualismem jedince (označovaným jako duše) a touhami kolektivu, společnosti nazvanou luza.

Mezi společného rysy obou literárních děl bych zařadila zejména individualistický přístup k tvorbě, v obou dílech nalézáme esenci člověka individualisty, osamocенého člověka uzavřeného okolnímu světu. Nalézáme zde také prvky snu a skutečnosti, kdy člověk sní, ale společností uznávaný není. Společným rysem obou děl je také skutečnost, že hlavní

postavou je něčím výjimečný, identifikovatelný až splývající s autorem samotným, který nemá zájem se přizpůsobit společnosti. Oba hrdinové, jak v „*Máji*“, tak ve „*Vybouřených smutcích*“ zažívají pocity osamění, odcizenosti a skepse. Důležitým společným prvkem obou děl je také příroda, která je však v obou dílech prezentována odlišně. „*Máj*“ popisuje přírodu jarní, krásnou, májovou, kdežto v díle „*Vybouřené smutky*“ má příroda charakter chladný, pustý, širý a temný.

Rozdíly mezi oběma díly spatřuji zejména v přítomnosti symbolu v Sovově sbírce. Přítomnost symbolů, které byly popsány v analýze jsou projevem deziluze vyplývající ze zklamání s aktuálním světem a ze zklamání mezi ideály a fakty. Ve „*Vybouřených smutcích*“ je také více patrný odklon od vnějšího reálného světa do světa vlastních myšlenek a imaginací. Symbol je zde nepřímé vyjádření představy autora a to metaforou, nebo náznakem. Na rozdíl od Máchova „*Máje*“ se jedná o dílo nerýmované, jehož strukturou je volný verš. Tento verš nemá určený počet slabik a každý z nich má jinou délku a tím pádem nepravidelný rytmus. V díle „*Vybouřené smutky*“ je také přítomen pesimismus, pocity únavy, pocit nudy, marnost života, odmítání racionality a společenských konvencí. Je zde také patrný výraznější konflikt se světem, který nemá naději se udržet v tomto stavu, pouze pokud dojde k velmi radikální změně ve společnosti. Rozdílem mezi oběma poetickými díly je také přítomnost kultu Satana v Sovově sbírce, která vychází z totální ztráty víry v dobro a v Boha.

ZÁVĚR

Teoretická část mé bakalářské práce pojednávala o důležitých rysech obou uměleckých období, o politickém a historickém dění dané doby, byla zmíněna významná jména evropských i českých autorů spolu s názvy jejich literárních počínů. Empirická část mé představovala podrobný rozbor dvou vybraných českých literárních básnických děl z období romantismu a literární moderny. Romantismus, který se v Evropě objevuje začátkem 19. století představuje reakci na změny ve společnosti. V každé zemi je jeho vznik spojen s něčím jiným, ve Francii jde ruku v ruce s revolucí, v českých zemích s osvícenským abolutismem. Tak či tak, příchod romantismu znamená pro lidi přizpůsobení se novým změnám a podmínkám ve společnosti. Tyto změny se nesetkávají s pochopením a lidé hledají únik z reality, dávají přednost srdci před racionálním, jsou individualisty, touží po lásce a ideálech, kráse, originalitě a přirozenosti. Konec 19.století je spojen s pojmy dekadence a symbolismus. Tyto dva literární směry smají s romantickou tvorbou společné rysy i rozdíly. Literární tvorba tohoto období upřednostňuje poezii od prózy či dramatu, s romantismem ji spojuje znechucení společností a jejím aktuálním stavem, útek z této reality, vytváření vlastního ideálního světa, rozdílem oproti romantismu je však způsob vyjádření tohoto znechucení a touze po úniku. Romantičtí autoři si vytvářejí svět plný krásy a lásky, zatímco dekadentní a symbolističtí tvůrci jsou pesimističtí, morbidní, výstřední, znudění, podléhající depresím, mající satanistické myšlenky. Pomocí symbolů se s v literárních dílech snaží vyjádřit reálný život, který se prostřednictvím těchto symbolů spojuje s duší a odkrývá tajemství ukrytá v nitru. Obě tato umělecká období však výrazně ovlivnila společnost celého 19.století a zanechala nám množství literárních děl, která patří mezi literární bohatství celé Evropy i světa.

POUŽITÁ LITERATURA – teoretická část:

1. BAUDELAIRE CH. „*Malé básně v próze*“ (*Petits Poèmes en Prose* – přeložil JELÍNEK, H.) Praha : Garamond, 1999, ISBN 80-7202-196-6
2. BRABEC, J., OPELÍK, J. : „*Jak číst poezii*“. Praha : Československý spisovatel, 1963, bez ISBN
3. BRETT, V., „*Dějiny francouzské literatury 19. a 20. století*“. Praha : Academia, 1983, bez ISBN
4. CRAIG, H. a kolektiv. „*Dějiny anglické literatury II.*“ Praha : Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963, bez ISBN
5. FORST, V., a kol. „*Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce. II. K-L.*“ Praha : Academia, 1985, ISBN 80-200-0468-8
6. FURET F. „*Člověk romantismu a jeho svět*“. Praha : Vyšehrad, 1995, ISBN 978-80-7021-818-1
7. HONZÍK, J. „*Zlato v azuru*“, Praha : Odeon, 1980, ISBN 978-80-251-2138-2
8. HONZÍK, J. – PAROLEK, R.: „*Ruská klasická literatura: 1789-1917*“, 1. vyd., Praha : Svoboda 1977, bez ISBN
9. HRABÁK, J. a kol.: „*Průvodce po dějinách české literatury*“, Panorama, Praha 1978, bez ISBN
10. HRBATA, Z. „*Romantismus a Čechy*“. Praha : 1999, ISBN 80-86022-58-7
11. HRBATA, Z., FRYČER, J. a kolektiv. „*Slovník francouzsky píšících spisovatelů*“. Praha : Libri, 2002, ISBN 80-7277-130-2
12. HRBATA, Z., PROCHÁZKA M., „*Romantismus a romantismy*“, Praha : Karolinum, 2005, ISBN 80-246-1060-4
13. LAGARDE, A.; MICHARD, L. „*Francouzská literatura 19. století*“. Praha : Garamond, 2008, ISBN 978-80-7407-026-6.
14. LEGRAND, G. „*Romantismus*“, Praha : Paseka, 2001, ISBN 80-7185-314-3
15. MACURA, V. a kol. „*Slovník světových literárních děl*“ 1/ A-L. Praha : Oden, 1989, ISBN 80-207-0948-7
16. MACURA, V. a kol. „*Slovník světových literárních děl*“ 2/ M-Ž. Praha : Oden, 1989, ISBN 80-207-0960-6
17. MERHAUT, L. a kol. „*Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce*“. 4/I. S–T. Praha : Academia, 2008, ISBN 8020016708

18. MILIČKA K. „*Od realismu po modernu*“. Praha : Baronet, 2002, ISBN 8072145150
19. NOVÁK, A. „*Stručné dějiny literatury české*“. Olomouc : R. Promberger, 1946, bez ISBN
20. NOVÁK, A. „*Zvony domova a Myšlenky a spisovatelé*“. Praha : Novina, 1940, bez ISBN
21. OPELÍK, J., a kol. „*Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce*“. 3/I. M-O. Praha : Academia, 2000, ISBN 80-200-0708-3
22. POSPÍŠIL, Ivo: „*Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů*“. Praha : Libri, 2001, ISBN 80-7277-068-3
23. SOLDAN, F. „*Karel Hlaváček, typ české dekadence*“. Praha : Kvasnička a Hampl, 1930, bez ISBN
24. SVATONĚ, V. „*Slovník spisovatelů, Sovětský svaz, svazek I (A-K)*“. Praha : Odeon, 1978, bez ISBN
25. TOMEŠ, J., a kol. „*Český biografický slovník XX. století : II. díl : K–P*“. Praha ; Litomyšl : Paseka ; Petr Meissner, 1999, ISBN 80-7185-246-5
26. TOMEŠ, J., a kol. „*Český biografický slovník XX. století : III. díl : Q–Ž*“. Praha ; Litomyšl : Paseka ; Petr Meissner, 1999, ISBN 80-7185-247-3
27. VLAŠÍN, Š. a kol.: „*Slovník literárních směrů a skupin*“. Panorama : Praha 1983, bez ISBN
28. VLAŠÍN, Š. a kol., ČSAV: „*Slovník literární teorie*“. Praha : 1984, bez ISBN
29. VERLAINE, P., „*Moudrost (Sagesse – přeložil ČERNÝ, V.)*“. Praha : Aurora, 1995, ISBN 8085974045
30. WILDE, O., „*Obraz Doryana Graye (The Picture of Doryan Gray – přeložil HILSKÁ, K.)*“. Praha : Odeon, 2011, ISBN 978-80-207-1363-6
- +31. „*Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*“. Praha : Československý spisovatel, 1982, bez ISBN

POUŽITÁ LITERATURA – empirická část:

1. MÁCHA, H. K. „*Máj*“. Praha : Dokořán, 2009, ISBN 978-80-7363-119-2
2. SOVA, A. „*Vybouřené smutky*“. Praha : Aventinum, 1922, bez ISBN

POUŽITÁ LITERATURA – příloha:

1. RAPPORT, M.: „*Evropa devatenáctého století*“, Praha : Vyšehrad, 2011, ISBN 978-80-7429-061-9

POUŽITÉ INTERNETOVÉ ZDROJE:

1. Differences between Classicism and Romanticism (online), 2012 (cit. 7.2.2013) Dostupné z WWW. <http://www.articlesbase.com/literature-articles/differences-between-classicism-and-romanticism-5954357.html>
2. STANFORD ENCYCLOPEDIA OF PHILOSOPHY – Friedrich Schlegel (online) (cit. 3.2.2013) Dostupné z WWW. <http://plato.stanford.edu/entries/schlegel/>
3. EKOLIST (online) 2010 (cit. 2.2.2013) Dostupné z WWW. <http://ekolist.cz/cz/publicistika/eseje/romantismus-a-priroda-i>
4. PARDO BAZÁN E. (online) 2009 (cit. 29.1.2013) Dostupné z WWW. http://www.womenwriters.nl/index.php/Emilia_Pardo_Bazan

PŘÍLOHA:

Důležitá historická data a skutečnostmi ovlivňující nejen vznik romantismu, ale i francouzskou a evropskou literaturu celého 19. století jsou:

- **80. léta 18. století**, kdy se království Francie nachází na pokraji bankrotu, objevují se snahy o povzbuzení hospodářství – aristokracie proti reformám (1788 povstání v Grenoblu)
- **5. 5. 1789** - Ludvík XVI. svolává *generální stavy* (po 175 letech), šlechta a král se snaží omezit působnost stavů - 1. stav = duchovenstvo, 2. stav = šlechta, 3. stav = poddaní, proti je však 3.stav- ten 17. června vytváří „*Národní shromáždění*“, část šlechty i duchovních se připojuje, cílem tohoto shromáždění je vypracování ústavy
- **9. 6. 1789** *Ústavodárné národní shromáždění*, Ludvík proti nim posílá vojsko, Pařížané na protest vyrábují královskou zbrojnici
- **Červen 1789** Pařížané napadají a dobývají „*Bastillu*“, tehdejší symbol útlatku
- Shromáždění ruší daňová privilegia, desátky, cechy i vrchnostenská práva; platby za užívání půdy zůstávají
- Markýz de La Fayette vede revoluční vojsko- „*Národní garda*“, kontrarevoluční šlechta prchá ze země, rolníci útočí na feudály, plení se zámky a poddaní odmítají platit dávky
- **1791** – nová ústava zaručuje rovnost občanů, svobodu slova a právo na vlastnictví, král smlouvu stvrzuje- Francie se stává „*KONSTITUČNÍ MONARCHIÍ*“, v červenci se volí noví zástupci shromáždění, radikálnější seskupení získávají větší vliv (např. Jakobíni)

- **1792** – „*Zákonodárny národní shromáždění*“ vyhláší válku Rakousku, těm pomáhá Prusko a tak se Francie sama ocitá v nebezpečí a sjíždí se oddíly z celé Francie - ty marseillské zpívají *Marseillaisu*
- **9-10. 8. 1792** – Povstání, v čele s Georgesem Dantonem, lid útočí na královské sídlo, Ludvík XVI. je zatčen a uvězněn; vypsány volby do „*Národního konventu*“ - tam již může kandidovat kdokoliv, většinu však mají girondisté
- **22.9. 1792** - konvent vyhláší „*REPUBLIKU*“ (teprve den předtím vojska zastavila pruskou armádu)
- následuje hladomor v Paříži, král z vězení podněcuje útok na Francii
- **1793**- poprava Ludvíka XVI. – to šokuje ostatní státy Evropy a Francie se musí bránit, navíc ve Vendée propuká rolnické kontrarevoluční povstání, které je však krvavě potlačeno. Girondisté nejsou populární – *Jakobíni* v čele s *Robespierrem* je nechají pozatýkat a staví se do čela konventu, zemi řídí „*Výbor pro veřejné blaho*“ a „*Výbor pro veřejnou bezpečnost*“. Jakobíni ruší dávky a stanovují maximální ceny obilí a maximální mzdy, zabavují přebytky a přerozdělují je. Byla vyhlášena všeobecná branná povinnost muži 18-25 let, reforma armády. Konvent zavádí nový kalendář, letopočet začíná 22. 9. 1792, tedy prvním dnem Francouzské republiky. Hlavními odpůrci režimu, tzv. Dantonisté, chtějí smír a zmírnění revolučních opatření; Hébertisté chtějí rozšíření revoluce do zahraničí. Všichni jsou stíháni a během roku **1794** končí pod gilotinou. V řadách konventu panuje také nespokojenost- obviňují Robespiera, že se chce stát diktátorem (ne-li dokonce Bohem)
- **27. 7. 1794** - Robespierre a další čelní představitelé jsou zatčeni a následně popraveni
- **1795** vzniká nová ústava, do čela země se postaví pětičlenné Direktorium a nastává odliv revoluce
- **1799** - v situaci všeobecné nestability se vlády chopí **NAPOLEON BONAPARTE**, následuje státní převrat, Napoleon se stává prvním konzulem- prosazuje reformy,

upevňuje svou pozici stabilizuje zemi, smír s papežem Piem VII.- obnovení katolictví jako státního náboženství, souhrn reforem = „*Code Civil*“, dle vzoru římského práva

- **1804** – „*I. CÍSAŘSTVÍ*“, Napoleon se prohlašuje císařem Napoleonem I.
- **1814** – porážka Napoleona – abdikuje - období restaurace, králem se stává Ludvík XVIII. (bratr popraveného Ludvíka XVI, až do 1824)
- **1815** – Napoleonův návrat- tzv „*stodenní císařství*“, druhá Napoleonova abdikace po bitvě u Waterloo
- **1825** – Karel X. – nepřítel bonapartistů i republikánů, nastoluje tvrdý režim
- **1826-1829** – tzv. *červencová revoluce* - proti vládě Karla X. – sesazen
- **1830** – králem Ludvík-Filip – liberál, moc se přesouvá zpět k aristokracii- nespokojenost

- **1848-** revoluce (i v dalších zemích Evropy, jen ve Francii vznikla republika), vyhlášení „*II. REPUBLIKY*“, prezidentem Karel Ludvík Napoleon Bonaparte (*Charles Louis Napoleon Bonaparte*), synovec Napoleona I.⁴⁹

⁴⁹ RAPPART, M.: „*Evropa devatenáctého století*“, Praha : 2011, nakl. Vyšehrad